

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
КАФЕДРА УГОРСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

КОМАРІ ПЕТРА

**Розвиток комунікативних навичок у п'ятому класі загальноосвітньої
школи за допомогою оповідань, вибраних у навчальній програмі 014.02**

Середня освіта. Мова і література (угорська)

Дипломна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра

Науковий керівник:

доц. Гульпа Діана Василівна

кандидат філологічних наук, доцент

Ужгород – 2025

Реєстрація _____
(номер)

« ____ » _____ 2025 р. _____
(підпис пров.фахівця) (прізвище, ініціали)

Дипломна робота допущена до захисту

Завідувач кафедри

_____ доц. Гульпа Д.В.
(підпис) (прізвище, ініціали)

К.філол.н., доцент
(науковий ступінь, вчене звання)

« ____ » _____ 2025 р.

Рецензент _____
(підпис)

доц. Зикань Х.І.
(прізвище, ініціали)

К.філол.н., доцент
(науковий ступінь, вчене звання)

**UKRAJNA OKTATÁSI ÉS TUDOMÁNYÜGYI
MINISZTERIUMAÁLLAMI FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNY
„UNGVÁRI NEMZETI EGYETEM” UKRÁN–MAGYAR OK-
TATÁSI –TUDOMÁNYOS INTÉZET
MAGYAR FILOLÓGIAI TANSZÉK**

KOMARI PETRA

**A kommunikációs készség fejlesztése a középiskola 5. osztályában a
tantervben kijelölt mesék alkalmazásával**

Magyar nyelv és irodalom

Diplomamunka a baccalaureusi fokozat megszerzésére

6.014.02 Középfokú oktatás szakirányban,

Magyar nyelv és irodalom

Tudományos témavezető:

Hulpa Diána

a filológiai tudományok kandidátusa, docens

Ungvár –2025

TARTALOM

BEVEZETÉS	5
1. A KÉRDÉSSSEL KAPCSOLATOS SZAKIRODALOM ÁTTEKINTÉSE	7
2. A KOMMUNIKÁCIÓS KÉSZSÉG FEJLESZTÉSÉNEK KIHÍVÁSAI A KÖZÉPISKOLÁBAN	14
2.1. A kommunikációs készség fogalma, sajátosságai	14
2.2. A kommunikációs készség fejlesztésének módszerei	16
2.3. A kommunikációs készség fejlődését befolyásoló tényezők a középiskolában.....	20
3. A KOMMUNIKÁCIÓS KÉSZSÉG FEJLESZTÉSE A KÖZÉPISKOLA 5. OSZTÁLYÁBAN A TANTERVBEN KIJELELT MESÉK ALKALMAZÁSÁVAL	24
3.1. A mesék típusai az 5. osztályos tantervben	24
3.2. A népmese alkalmazása a kommunikációs készség fejlesztésében	29
3.3. A műmese alkalmazása a kommunikációs készség fejlesztésében	35
3.4. A kommunikációs kompetencia felmérése az 5. osztályban kérdőív segítségével.	43
3.5. Óraterv	56
BEFEJEZÉS.....	68
KÖVETKEZTETÉSEK LEVONÁSA	68
A FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM JEGYZÉKE.....	70
REZÜMÉ (ukrán és angol nyelven)	75

BEVEZETÉS

Baccalaureusi dolgozatom témája: *A kommunikációs készség fejlesztése a középiskola 5. osztályában a tantervben kijelölt mesék alkalmazásával.*

A téma indoklása. Az általános iskolában töltött pedagógiai gyakorlatom során megfigyeltem, hogy a tanulók kommunikációs problémákkal küzdenek. Munkám során számos alkalommal tapasztaltam, hogy egyes helyzetekben kitérnek a válaszadástól, nem megfelelően használják a szavakat, nehezen ejtenek ki egyes hangokat. Ez a megfigyelés felhívta a figyelmemet arra, hogy ez a helyzet fennáll a középiskolás gyermekeknél is. Ezek a problémák befolyásolják a tanulók társas kapcsolatait és az iskolai teljesítményükre is nagy hatással van. Azt gondolom, hogy a tanulók kommunikációs készségei sok esetben hiányosak vagy nem megfelelőek, ezért a pedagógusoknak nagy felelőssége van ezek fejlesztésében. Mivel az oktatási rendszerünkben nem található kommunikáció, mint tantárgy, ezért kommunikációs ismeretekkel leginkább nyelvtanórán és irodalomórán találkozhatnak a diákok. Ezek a tanórák pedig olyan szűk időkerettel rendelkeznek, hogy sok esetben még az elméleti anyag megfelelő átadására sincs ideje a tanárnak. Tehát a gyerekek készségei nem tudnak a megfelelő mértékben fejlődni.

Az a tapasztalatom, hogy a gyermekek igénylik a kommunikációs kompetencia fejlesztését, mivel az online tér megjelenésével egyre inkább csökken a személyes kommunikációs készségük. A kommunikációs szintjén valósul meg a tanulók ismeretszerzése, az információk megértése, az egymás közti kapcsolatok alakítása. Nekünk pedagógusoknak pedig nagyobb teret kell hagyni ahhoz, hogy ez eredményes folyamat legyen. Fontosnak tartom azt, hogy a gyermekek ne csak a tanterv által meghatározott elemi tudást sajátítsák el, de lehetőségük legyen készségeik fejlesztésére is. Véleményem szerint a szépirodalom alap eszköz kell, hogy legyen a kommunikációs kompetencia fejlesztésében.

Az diplomamunka célja: hogy az 5. osztályos tantervben kijelölt mesék tudatos, módszeres alkalmazásával fejlesszem a tanulók kommunikációs kompetenciáját. Továbbá erősíteni azt a tényt, hogy a diákok kommunikációs készségét számos

tényező befolyásolja, így az oktatásért felelős szervezeteknek kellene biztosítani a készség fejlesztésére az iskola keretein belül.

A téma aktualitása: abban rejlik, hogy az idő előrehaladtával egyre nagyobb szükség van a gyermekek készségeinek fejlesztésére. Mivel ők alkotják a jövő társadalmát, a pedagógusok szerepe kulcsfontosságú ebben a folyamatban, hiszen nagymértékben tőlük függ a következő nemzedék sikere vagy esetleges kudarca. A kommunikációs készség kiemelt jelentőséggel bír abban, hogy a gyermekek tudatos és magabiztos felnőttekké váljanak. Az ezt alkotó elemek segítenek a különböző élethelyzetekben megfelelően reagálni, helyes döntéseket hozni, valamint hatékonyan érvényesülni a társadalomban. A középiskola alsóbb évfolyamos diákjainak személyisége még fejlődésben van, ezért a legnagyobb hatást és fejlődést náluk lehet elérni a pedagógus számára.

Mivel az ember alapvetően társas lény, elengedhetetlen, hogy képes legyen kapcsolatokat kialakítani és fenntartani, amelynek egyik legfontosabb eszköze a jól fejlett kommunikációs készség. A mesék által hatékony fejlődést érhetünk el. A tantervben kijelölt mesék, mint A kiskakas gyémántfélkrajcárja vagy A rendíthetetlen ólomkatona, lehetőséget adnak a tanulók aktív bevonására, véleményalkotására a tanórán.

Az anyaggyűjtés módszere: közvetlen és közvetett, megfigyelésen alapuló.

Az anyag feldolgozásának módszere: leíró és elemző.

Az anyaggyűjtés forrása: Irodalom (Magyar és világirodalom). Tankönyv az általános középfokú oktatási intézmények 5. osztálya számára

1. A KÉRDÉSSSEL KAPCSOLATOS SZAKIRODALOM ÁTTEKINTÉSE

A kommunikációs készség fejlesztésével kapcsolatban számos szakirodalom áll rendelkezésre, amelyek különböző szempontokból vizsgálják a kommunikációs kompetencia fejlesztésének lehetőségeit.

H. Tomesz Tímea *A kommunikációs készségfejlesztés lehetőségei a felső tagozatos nyelvtankönyvben* című tudományos munkája a kommunikációs készségek fejlesztésének módszereit és lehetőségeit vizsgálja a felső tagozatos oktatásban. A tanulmány rávilágít arra, hogy az oktatásban nagyobb hangsúlyt kell fektetni a kommunikációs készségek gyakorlati fejlesztésére. Segített megérteni, milyen fontos szerepet tölt be a kommunikációs készség fejlesztése az általános- és középiskolákban. Kutatási eredményei alapján azt a következtetést vontam le, hogy a készségek fejlesztését már az alsó tagozaton el kell kezdeni, hogy az minél erősebb alapokon álljon.

A Kommunikációs készségfejlesztés a pedagógiai munkában című tanulmány **H. Tomesz Tímea és H. Varga Gyula** szerkesztésében a kommunikációs nevelés elvi-módszertani kérdéseivel foglalkozik, valamint a kompetencia fejlesztési lehetőségeivel a pedagógiában. A könyv célja, hogy bemutassa a kommunikáció szerepét az oktatásban, és gyakorlati módszereket kínáljon a pedagógusok számára a tanulók kommunikációs kompetenciájának fejlesztésére. A kötet több, a témát kutató szerző munkáját foglalja össze, akik gyakorlati szempontból kívánják megközelíteni a kommunikációs készségfejlesztést. A kötet három fő részre tagolódik, amelyek különböző szempontokból közelítik meg a kommunikációs készségfejlesztést. Az első részben a kommunikációs készségfejlesztés általános kérdéseit vizsgálják. A második részben a gyakorlati alkalmazás lehetőségeit fejtik ki a pedagógiában. A harmadik rész a kommunikációs nevelés szélesebb összefüggéseit tárgyalja. A tanulmánykötet abban segítette munkámat, hogy különböző interaktív módszereket ismerhettem meg általa a kommunikációs készség fejlesztésével kapcsolatban.

Horváth Miklós *Nyitott tanulási formák alkalmazása a tanulási és kommunikációs képességek, valamint a szociális kompetencia fejlesztése területén, tanulásban akadályozott gyermekeknél* című kutatása a speciális nevelési igényű gyermekek oktatásával és fejlesztésével foglalkozik. A kutatás középpontjában a „nyitott oktatás” alkalmazása által elért eredmények kifejtése áll. A nyitott tanulási formák alkalmazása egyre nagyobb figyelmet kap, mivel ezek a módszerek elősegítik a tanulók önállóságát, kreativitását. Az eredmények bizonyítják, hogy nemcsak az oktatás jellege a mérvadó a készségek fejlesztésében, hanem a pedagógusoknak figyelembe kell venni minden gyermek szükségleteit és igényeit, munkájuk központjában a segítség és tanácsadásnak kell állnia. A szerző kiemeli, hogy a nyitott oktatás elősegíti a tanulók közötti interakciókat és együttműködést, ami hozzájárul a szociális készségek fejlődéséhez. Rámutat arra, hogy a megfelelően alkalmazott módszer hatékonyan fejleszti a diákok kommunikációs képességeit, szociális kompetenciáit, és a gyermekek sikeres integrációját a társadalomba. Ez a szakirodalom a kommunikációs készségek hatékony fejlesztésével kapcsolatos kérdéseimre adott választ.

H. Varga Gyula *A kommunikáció oktatása* című könyvsorozata a kommunikáció elméletének és gyakorlatának oktatásával foglalkozik, különös tekintettel a pedagógiai környezetre. A könyv célja, hogy módszertani segítséget nyújtson a kommunikáció oktatásában, bemutassa a kommunikációs készségek fejlesztésének módszereit, valamint a tanítás során alkalmazható stratégiákat és eszközöket. A kommunikációra úgy hivatkozik, mint új tantárgyi diszciplínára, amelynek fontos helyet kellene elfoglalni az oktatási rendszerben. A kötetben olyan tanulmányok találhatóak, amelyek a verbális énmegjelenítés kutatási módszereit tárgyalják, valamint a nyelvi tudatosság kérdéseit vizsgálják. A kommunikációoktatás elvi és módszertani kérdéseit retorikai, stilisztikai és szociokulturális szempontból közelíti meg. A szerző kiemeli azokat a feladatokat, amelyeket egy pedagógusnak figyelembe kell vennie a kommunikáció tanításakor.

A sorozat segített megérteni, milyen nagy hangsúlyt kellene fektetni az oktatásban a kommunikáció fejlesztésére, hisz a beszéd egyfajta énmegjelenítés úgy

a gyermekek, mint felnőttek számára. Egyes fejezetekben nemcsak a pedagógus szemszögéből, hanem a diákokéból is rávilágít azokra a kommunikációs problémákra, amelyekkel mindkét csoportnak meg kell küzdenie.

Nagy József *Az alapkészségek fejlődése és fejlesztése* című munkájában az alapkészségek fejlesztésével és azok szerepével foglalkozik az oktatásban. Műve a modern pedagógia számára alapvető fontosságú, mivel rendszerezett képet ad az alapkészségek fejlesztésének módszereiről. A tanulmány központi kérdése, hogy melyek azok a készségek, amelyek alapvetőek az egyén életében, és hogyan lehet ezeket hatékonyan fejleszteni. Az alapkészségek közé sorolja az olvasás, írás, számolás, gondolkodás mellett a kommunikációs és szociális készségeket. Munkájában kitér arra is, hogy a kommunikációs készség fejlesztése kulcsfontosságú az oktatásban. A mű által nagyobb betekintést nyertem a kommunikációs készségek fejlesztésébe, megismertem a kommunikáció különböző szintjeit.

Németh Erzsébet *A személyes hatékonyság fejlesztése* című értekezése szociálpszichológiai és kommunikációelméleti ismeretekre építve nyújt segítséget a mindennapi kommunikációs készségek fejlesztéséhez. Az összesen tizennégy fejezetből álló kötet első hét fejezetében a kommunikációs alapismeretek és az önismeret különböző fejlesztési lehetőségeit mutatja be. Tárgyalja többek között a kommunikáció jelenségét, annak zavarait. Kiemeli a nem verbális kommunikáció szerepét és a visszacsatolás jelentőségét. Az ezt következő három fejezet útmutatást nyújt a megterhelő kommunikációs helyzetek kezeléséhez. Külön hangsúlyt fektet az aktív figyelem és a magabiztos és határozott viselkedés elsajátítására. Ezek a készségek segítenek a konfliktusok kezelésében és a hatékonyabb kommunikációban. Az utolsó négy fejezet pedig olyan speciális kommunikációs készségek elsajátítását segíti, mint a médiumok kezelése és az üzleti kommunikáció alaphelyzeteinek bemutatása. A könyv nem csak elméleti ismereteket nyújt, de konkrét gyakorlatokon keresztül segíti az olvasót a személyes hatékonyság fejlesztésében. A könyv által különböző módszereket ismertem meg, amelyek segítséget nyújtanak a kommunikációs készség fejlesztésében.

Kutatásomat nagyban segítette **Gósy Mária** *A beszédészlelés és a beszédmegértés fejlesztése (szóban és írásban) iskolásoknak* című tudományos munkája, amely átfogó képet ad a gyermekek beszédészlelési és beszédmegértési képességeinek fejlesztéséhez. A mű részletesen ír a beszédészlelés és a beszédmegértés fejlesztési lehetőségeiről, mind a szóbeli, mind az írásbeli kommunikáció terén. Felhívja a figyelmet arra is, hogy a gyakorlati feladatok, játékok alkalmazása nagyon hasznos a készségek fejlesztésében. Olyan gyakorlatokat mutat be a szerző a könyv által, amelyek többek között a nyelvi készségek fejlesztését kívánják elérni. Ezek a gyakorlatok a mindennapi oktatási és nevelési tevékenységbe beépíthetőek. Hangsúlyozza a rendszeres gyakorlás és a türelem fontosságát, valamint kiemeli, hogy a pedagógusnak és/vagy szülőnek figyelembe kell venni a gyermek önálló, személyes szükségleteit és képességeit. Az iskoláskorú gyermekek számára különösen fontos a beszédészlelés és a beszédmegértés megfelelő szintje, mivel ezek kulcsfontosságú szerepet töltenek be az olvasás, az írás és az általános tanulási folyamatok sikerességében. A kötet célja, hogy a pedagógusokat és a szülőket gyakorlati tanácsokkal és feladatokkal segítse, hogy támogassák a gyermekek ezen képességeinek fejlődését. A könyv abban volt segítségemre, hogy betekintést nyertem általa a játékkal való készségfejlesztés lehetőségeibe. Különböző anyanyelvi játékokat ismertem meg, amelyeket kutatásom során felhasználtam a kívánt kutatási eredmény eléréséhez.

Tudományos vizsgálódásomban nagy segítségemre volt **Pamela J. Cooper, Rives Collins és Maurice Saxby** *The Power of the Story* című könyve, amely a történetmesélés jelentőségéről ír az oktatásban. A szerzők szerint a történetmesélés hatékony eszköz az oktatásban, ugyanis segíti a diákok személyes élményeinek feldolgozását, érzelmeik kifejezését és a jelentésalkotást, amelyek alapvető fontosságúak a hatékony tanuláshoz. A könyv célja, hogy gyakorlati útmutatót adjon a pedagógusok számára a történetmesélés alkalmazásához. A mű három fő részből áll, melynek bevezetése kifejti az iskolában való történetmesélés jelentőségét. A második részben található a gyakorlati útmutató a történetmeséléshez, beleértve a technikákat, stratégiákat és a történetek kiválasztásának szempontjait. Az utolsó

fejezetben olyan mesélési módszereket mutat be, amelyek alkalmazhatóak az osztályteremben. A kötet abban volt segítségemre kutatásomban, hogy gyakorlati tanácsokkal látott el a történetmesélés alkalmazási lehetőségeivel kapcsolatban.

Em Griffin *A First Look at Communication Theory* című tanulmánya a kommunikációelméletek különböző megközelítéseit mutatja be kommunikációelméletet tanuló diákok számára, amelyeket társadalomtudományi megközelítések alapján elemez. Több, mint 30 elméletet ír le, amelyeket kommunikációs szituációkkal magyaráz az olvasó számára. A mű célja, hogy a hallgatók (olvasók) képesek legyenek megérteni és alkalmazni ezeket az elméleteket mind a tudományos, mind a mindennapi kommunikációs helyzetekben. A példákat a hétköznapi életből meríti, amelyek segítenek az elméletek könnyebb megértésében. A mű felépítése lehetővé teszi az elméletek egyenkénti tanulmányozását, a fejezetek részletesen bemutatják az adott elméletet. E munka segít megérteni, hogyan működik az emberi kommunikáció és milyen tényezők befolyásolják azt. Különösen hasznosnak bizonyult az a fejezet, ahol kifejti a verbális és nonverbális kommunikáció lényegét, a közöttük lévő különbségeket.

Shannon, C. E. és Weaver, W. *The Mathematical Theory of Communication* című munkája a modern kommunikációelmélet egyik fontos eleme, amely az információ továbbításának, kódolásának és dekódolásának matematikai alapjait fekteti le. A mű két fő részből áll: Shannon matematikai modellje, Weaver magyarázata és kifejtései.

Shannon az információ fogalmát egy absztrakt rendszerként definiálja. Weaver közérthetőbbé tette ezt az elméletet, hogy ne csak mérnöki alkalmazhatósága legyen, hanem használható legyen más tudományterületeken is, például a nyelvészetben, pszichológiában és a szociológiában. A kutatásnak köszönhetően olyan kérdésekre kaptam választ, hogyan lehet információt pontosan továbbítani, vagy milyen jelentést hordoz az információ, valamint pontos képet kaptam a kommunikáció öt alapvető eleméről, amelyekről részletes leírás is található a kötetben. Munkámat segítette még abban is, hogy jól kidolgozott képet ad az információ útjáról, az információforrástól a célpontig.

Kutatásomat nagyban segítette **Bruno Bettelheim** *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek* című munkája, amely pszichológiai és pedagógiai mű a mesék gyermekekre gyakorolt hatásáról. A könyv azt vizsgálja, hogy a hagyományos népmesék milyen szerepet játszanak a gyermekek érzelmi, pszichés és intellektuális fejlődésében. Említést tesz a freudi pszichoanalízisről, vagyis arról, hogy a mesék tudattalan vágyakat, félelmeket és szorongásokat jelenítenek meg. Kifejti a jó és a rossz harcát a mesékben. Kiemeli a mese fontosságát a gyermekek életében. Véleménye szerint a mese nem csupán a szórakoztatás eszköze, de segít az érzelmi intelligencia fejlesztésében, erősíti a problémamegoldó képességet, valamint a kommunikációs készségek fejlesztésében is szerepet vállal. A könyv abban segítette munkámat, hogy válaszokat kaptam a mese fontosságával kapcsolatos kérdéseimre.

A Fejlesztés mesékkel: Az anyanyelv, a gondolkodás fejlődésének segítése mesékkel 4–8 éves életkorban című könyv szerzői: **Nagy József, Nyitrai Ágnes és Vidákovich Tibor**, részletes betekintést nyújtanak a mesék pedagógiai alkalmazásába a 4-8 éves korú gyermekeknél. Bár az én munkám az 5. osztályt érinti, mégis úgy gondolom, hogy felhasználható a benne közölt információ. Egy 5. osztályos gyermek még hasonló oktatási-nevelési igényekkel rendelkezik, mint egy 4-8 éves. A könyv 4 fő témát tárgyal.

Az első részben Nyitrai Ágnes tárgyalja a mesék különböző típusait. Kiemeli, hogy a mesélés hogyan járul hozzá az anyanyelvi készségek és a gondolkodás fejlődéséhez. Emellett gyakorlati tanácsokat ad a mesék kiválasztásához. Az ezt követő részben Nagy József az összefüggések felismerésének és kezelésének fontosságát hangsúlyozza a gondolkodás fejlődésében. Kiemeli a mesélés és az azt követő csoportos beszélgetések fontosságát a kommunikációs készség fejlesztésében. Vidákovich Tibor a harmadik részben a következtetési képesség fejlesztését vizsgálja a meséken keresztül. A negyedik rész 50 válogatott mesét tartalmaz, amelyek célzottan alkalmazhatóak a csoportos beszélgetések alkalmával. Minden mese esetében részletes módszertani útmutatót adnak a pedagógusoknak a mese feldolgozásához és a beszélgetések levezetéséhez.

A kötet abban segítette munkámat, hogy részletes képet kaptam a mesék tudatos és célzott alkalmazásáról az oktatásban, hogy azok hatékonyan fejlesszék a gyermekek anyanyelvi, kommunikációs, szociális kompetenciáit.

2. A KOMMUNIKÁCIÓS KÉSZSÉG FEJLESZTÉSÉNEK KIHÍVÁSAI A KÖZÉPISKOLÁBAN

2.1 A kommunikációs készség fogalma, sajátosságai

A kommunikációs készség az egyik legfontosabb képesség, amelyre az élet minden területén szükségünk van. Már kisgyermekkorban fontos, hogy az édesanya értse, mit hogyan fejez ki a gyermeke, hisz szükségleteit még önállóan nem tudja ellátni. Felnőttként pedig a munkahelyi feladatok elvégzésében, az emberi kapcsolatok kialakításában, ápolásában vállal főbb szerepet. A hatékony kommunikáció a siker kulcsa. Ez a készség segít abban, hogy gondolatainkat világos, érthető módon osszuk meg másokkal, valamint a konfliktusok kezelésének, az empátia kifejezésének lehetőségét biztosítja. A kommunikáció nem csupán szavak összefüggő egysége, hanem a testbeszéd, a hangszín és a nem verbális jelzések együttese is, amelyek nagy mértékben befolyásolják az üzenet hatékonyságát [59]. Az említett tényezők miatt fontos az, hogy minél hamarabb elkezdjük fejleszteni a gyermekek kommunikációs kompetenciáját. Pedagógusként azt tapasztalom, hogy egyre nő azon gyermekek száma, akik kommunikációs nehézségekkel küzdenek.

A szakirodalom kommunikatív kompetenciának is nevezi ezt a készséget. A kommunikatív kompetencia olyan készségek és ismeretanyag együttese, amely a beszélő számára lehetővé teszi a nyelvtanilag helyes mondatok megfogalmazását, a mondatok szöveggé alkotását és ezen szövegek elhelyezését a megfelelő kontextusba különböző beszédshituációktól függően [46].

A kommunikatív viselkedés két fő fajtáját különbözteti meg a szakirodalom: verbális (szóbeli, írásbeli közlés), nonverbális (arc kifejezés, gesztus, testhelyzet stb. segítségével átadott üzenet). Ezek kapcsolódnak egymáshoz, kiegészítik egymást; a verbális kommunikáció a jelentés pontos átadására, míg a nonverbális a hangulat, az érzelem kifejezésére szolgál. A verbális kommunikáció kapcsán kiemelhető tényező, hogy a nyelv nem csupán információközvetítésre szolgál, hanem társadalmi összhangot is teremt. Ugyanakkor a szavak gyakran nem elegendők a teljes jelentés kifejezésére, ezért a nonverbális kommunikáció elengedhetetlen kiegészítő szerepet

tölt be. A nonverbális kommunikáció különösen az érzelmek és attitűdök közvetítésében vesz részt, ezért sokszor fontosabb a jelenléte, mint a verbális kommunikációnak. A nonverbális kommunikáció nagyban függ a kulturális háttértől, különböző kultúrák máshogyan használnak egyes nonverbális eszközöket a kommunikáció során. Különbözőségük leginkább abban mutatkozik meg, hogy míg a verbális kommunikáció pontosan szabályozott (grammatikai szabályok, szavak jelentése), addig a nonverbális kommunikáció nagyobb teret enged a szabad érzelmek kifejezésének [11, 79-91. o.]

Nagy József kommunikációs képességek rendszere szerint a kommunikációban az ösztön szintje kevésbé játszik szerepet, inkább csak a nonverbális elemeknél jellemző. A szokás szintjére helyezi a tanult, környezettől átvett és a mindennapi kommunikációba beépített kifejezések használatát, például a töltelékszavakat. A készségfélék szintjén az olyan tanult képességeket említi, mint az artikuláció, hangképzés, hangtempó, mondatalkotás, mondatok összekapcsolása. Tehát ezek olyan képességek, amelyeket életünk során megtanulunk, elsajátítunk. A változó tartalommal rendelkező szövegalkotást már a képesség szintjére helyezi, azonban szintén tanulható képességként említi. Vagyis lényegében a kommunikációs készség tanulható, elsajátítható, gyakorlással, tudatossággal fejleszthető [59].

A szakirodalom a kommunikáció öt alapvető elemét különbözteti meg: információforrás, adó, csatorna, vevő (fogadó), célpont. Az információforrás az a fél, aki létrehozza az üzenetet, majd azt az adón, vagyis valamilyen eszköz vagy mechanizmus által továbbítja azt. Az üzenet a csatornán át, valamilyen közegen keresztül eljut a fogadóhoz és megérkezik a kívánt célponthoz, vagyis ahhoz a személyhez, aki megkapja és értelmezi az üzenetet. Ezek az elemek alkotják a kommunikáció szerkezeti sajátosságát [44, 7-8. o.].

Összefoglalva a leírtakat, a kommunikációs készség az emberi élet egyik kulcsfontosságú képessége. Az élet minden szakaszában szükség van rá, hogy önmagunkat ki tudjuk fejezni mások felé, hogy megértessük magunkat és megértsünk másokat. Éppen ezért fontos, hogy minden szakaszban a megfelelő kommunikációs szinttel rendelkezünk. A kommunikatív viselkedés két fő fajtáját

különböztetjük meg: verbális és nonverbális kommunikáció. A kommunikáció elemei által valósul meg a személyek közötti kommunikáció.

2.2. A kommunikációs készség fejlesztésének módszerei

A kommunikációs készség az emberi élet minden szakaszában nagy szerepet vállal. Az oktatás és nevelés talán legfontosabb céljának tartom a kommunikáció megalapozásához szükséges képességek fejlesztését. A nyelvi és kommunikációs képességek meghatározó módon befolyásolják az iskolai sikereket, érvényesülést, a gyermek önbecsülését. Hatásuk jól érzékelhető a gyermek felnőttkori szocializálásában, a nyelvhasználatában és a viselkedéskultúra minőségében.

Különböző szakirodalom a kommunikációs kompetencia fejlesztésének számos módszerét ismerteti. Többnyire mindegyik tanulmány hangsúlyozza, hogy a kommunikációs kompetencia fejlesztését legelőször önelemzéssel kell kezdeni, hiszen a hatékony kommunikációhoz megfelelő *önismeret* szükséges. Ahhoz, hogy a célzott hatást érijük el közlésünkkel, szükség van saját személyünk, összes kommunikációs adottságunk és képességünk minél jobb ismeretéhez. Egyes kutatások kiemelik, hogy a kommunikáció nem csupán az üzenet közléséből áll, hanem a másik fél megértéséből is. Ez az *aktív hallgatás gyakorlása*. Javasolják különböző *szituációs gyakorlatok alkalmazását*, azok csoportos elemzését a jobb kommunikációs kompetencia elérésének érdekében. Fontosnak tartják az *empátia és érzelmi intelligencia fejlesztését*, hogy jobban megértsük saját és mások kommunikációs reakcióit, fejlesszük konfliktuskezelési készségeinket.

A hatékony kommunikáció fejlesztéséhez elengedhetetlen, hogy visszajelzéseket kapjunk saját megnyilvánulásainkról. Egész életünk során természetes módon adunk és fogadunk visszacsatolást, azonban felnőttként egyre ritkábban találkozunk valóban hasznos és építő jellegű értékelésekkel. A társadalmi normák és az udvariassági szabályok gyakran megakadályozzák a negatív vagy kellemetlen információk közlését, így kevesebb lehetőségünk van arra, hogy hiteles visszajelzések alapján reális képet alkothassunk önmagunkról és kommunikációnk minőségéről. Míg a pozitív visszacsatolások megerősítik az adott magatartást, addig a negatívak gyengítik, ezzel formálva az egyén megszokott kommunikációs normáit [36, 26. o.].

A játék során történő tanulás az egyik leghatékonyabb módszer, mivel igazodik a gyermek igényeihez és érdeklődéséhez. A nyelvi és kommunikációs játékok segítségével a gyermekek játékos formában, élmény szerűen és tapasztalatokon keresztül sajátítják el anyanyelvüket. Az anyanyelvi játékok nemcsak a kommunikációs készségeket fejlesztik, hanem hozzájárulnak a nyelvi ismeretek rendszerezéséhez és tudatos alkalmazásához is [16, 35-37. o.].

Egyes szakirodalom külön kitér a szülő-gyermek és a pedagógus-diák közötti kapcsolat fontosságára. Az ún. Gordon-módszer segítségével nem csak a gyermek kommunikációs készségeit lehet fejleszteni, hiszen Thomas Gordon, a módszer megalkotója szerint a szülő és a pedagógus viszonya a gyermekekhez nagyban befolyásolja a kompetenciák fejlődését. A módszer 6 témakörbe foglalja a témákat és módszereket, amelyekkel hatékonyan fejleszthetjük a kommunikációs kompetenciát:

1. **Az önfegyelem.** Gordon szerint az elsődleges terület, amelyen dolgozni kell, nem a kompetenciák fejlesztése, hanem egy belső motiváció kialakítása, majd az ezt követő belső kontroll elsajátítása, amelyet nem külső jutalmazással vagy büntetéssel kell elérni [49, 41 - 45. o.].
2. **A kommunikáció szerepe a nevelésben.** A kommunikáció a kapcsolat minőségét tükrözi, legyen szó tanár-diák vagy szülő-gyermek kapcsolatáról. A nevelés hatékonysága pedig függ ettől a minőségtől. Az ún. uralmi stílusú kommunikáció a szülő vagy pedagógus részéről csökkent a kapcsolat minőségén, amely lassú, körülményes nevelést eredményez. [49, 59 - 65. o.].
3. **Asszertív kommunikáció.** Az asszertív kommunikáció lényege az önérvényesítés mások jogainak megsértése nélkül. A gyermek számára teret kell hagyni a kommunikációban, ezáltal eltanulva az asszertív kommunikáció képességét, hogy magabiztosan közölni tudja saját érzéseit, igényeit, szükségleteit. Fontos, hogy ez a fajta kommunikáció ne egyoldalú legyen. Ösztönzés képen a felnőtt fél nyilvánítja ki érzéseit, igényeit, hogy például szolgáljon a gyermek számára. A felnőtt részéről azonban figyelni

kell ennek megfelelő közlésére. A gyermeknek nem szabad hibáztatva éreznie magát. [49, 80-92. o.].

4. **Aktív hallgatás.** Az ítélezés nélküli érzések tükrözése segíti a gyermek önismeretét, és az érzelmek feldolgozásában is szerepet vállal. [49, 67-74. o.].

Példa:

Gyermek: „Senki nem akar velem játszani.”

Szülő: „Nagyon rosszul esik neked, hogy kimaradtál a játékból, ugye?”

5. **Konfliktuskezelés: a győztes-győztes (win-win) megoldás.** Célja a közös megoldás keresése a problémákra, ahol nincs nyertes fél egyik rovására sem.

Ennek lépései:

- 1) Probléma azonosítása
 - 2) Megoldások közös gyűjtése
 - 3) Megoldások értékelése
 - 4) Közös döntés
 - 5) A megoldás végrehajtása
 - 6) Eredmények értékelése [49, 117-130. o.].
6. **A büntetés hatása és alternatívái.** A Gordon-módszer elutasítja a büntetést, mert az csak látszólagos engedelmességet szül, rombolja a kapcsolatot. A megbeszélés, a következmények vállalása alternatívaként szolgálhatnak a büntetés helyett. [49, 93-99. o.].

A módszer segít a felelősségteljes értékrend kialakításában, belsőleg motiváltan viselkedni, és helyes kezelni egyes konfliktushelyzeteket. A módszer kommunikációs eszközei nemcsak a nevelésben, hanem a hétköznapi életben is alkalmazhatók.

Mivel a kommunikáció az élet minden területén meghatározó, érdemes folyamatosan fejleszteni ezt a képességet, legyen szó szakmai, társas vagy személyes kapcsolatokról. A megfelelő kommunikációs technikák elsajátítása és gyakorlása nemcsak az egyéni sikerességet növeli, hanem hozzájárul a harmonikusabb és eredményesebb emberi kapcsolatokhoz is. Az iskolai fejlesztés

során hasznosak és eredményesek lehetnek a játékos, fejlesztő gyakorlatok, amelyeket a pedagógus végeztet el a gyermekekkel. A tanár szerepe kulcsfontosságú a diákok életében. Kommunikációjuk minősége függ a pedagógus munkájától. A tanárnak az eredményes munka eléréséhez megfelelő tanár-diák viszonyt kell kialakítani a gyermekekkel, amelyben nagy segítségére lehet a Gordon-módszer alkalmazása.

2.3. A kommunikációs készség fejlődését befolyásoló tényezők a középiskolában

Napjainkban fokozott az érdeklődés a készségfejlesztő módszerek alkalmazása iránt, így a kommunikációs kompetencia fejlesztése iránt is. A kommunikációs készség fejlődését középiskolás korban számos tényező befolyásolja. Ezek a tényezők lehetnek belső (személyiséghez, képességekhez kapcsolódó) és külső (környezeti, szociális) jellegűek. A diákok kommunikációs készsége a szakirodalom szerint függ a tanulók iskolai környezetétől, családi háttérétől, társadalmi környezetétől is. Az iskolai légkört meghatározza az osztály összetétele, a pedagógus jelenléte [27, 11–12. o.]. Az ember mindent könnyebbé, elérhetőbbé, érdekesebbé akart tenni, aminek az lett az eredménye, hogy a könnyebb életben nevelkedő generációnak nehezebb olyan szintre emelni készségeik minőségét, mint őseiknek. A szakirodalmak jellemzően a digitális világ által kínált lehetőségek nem megfelelő használatát említik a kommunikációs készség fejlődésének legnagyobb akadályaként.

A digitális kommunikáció a mai oktatásban már elengedhetlenné vált. A szakirodalom a mai generációt „Digitális Bennszülöttnek” nevezi, mivel a számítógépek, videójátékok, az internet világában nőttek fel. Ez a generáció másképp dolgozza fel az információt: gyorsabban, ún. multitasking-ot végezve (párhuzamosan egyszerre több feladatot elvégezve), így előnyben részesítik a vizuális információt a szöveggel szemben. A hagyományos oktatási módszerek számukra már nem felelnek meg az igényeiknek, ezért a szükség van az oktatási modellek alakítására, hogy jobban igazodjanak a modern tanulók preferenciáihoz [28, 1-6. o.].

Egyes tanulmányok azt kutatják, milyen mértékben befolyásolja a közösségi média az egymás között történő kommunikációt. A tanulmány kimutatja, hogy az egyes alkalmazások, közösségi média felületeken történő kommunikációt egyre inkább preferálják, ráadásul addiktív hatása is van. Ezzel együtt háttérbe szorul a verbális kommunikáció, nem csak a fiatalabb, de az idősebb generáció körében is [60, 60. o.].

Az okostelefonok alapvetően átalakítják a kommunikációhoz való viszonyunkat, ezzel együtt a fiatalok kommunikációs készségének fejlődését is. A személyes, szemtől szemben zajló beszélgetések elmaradása nem csak a kommunikációs készség nyelvi minőségét gyengíti, de rossz hatással van az empátiára, az érzelmi mélységű kommunikációra. A középiskolás diákok körében az okoseszközök folyamatos jelenléte csökkenti a koncentrált, elmélyült párbeszéd gyakoriságát, pedig ez alapvető fontosságú kommunikációs készségek fejlődését illetően. Ezáltal a tanulóknak egyre kevesebb lehetősége van arra, hogy megtapasztalják a valódi beszélgetés során kialakuló empatikus figyelmet, spontán gondolatcserét. A szakirodalom szerint fontos lenne a pedagógiai gyakorlat újragondolása, és az iskolai környezeten belül „okostelefon-mentes zónák” kialakítása, ahol a tanulók megtapasztalhatják a mély, tartalmas beszélgetések erejét, mellyel nem csak a szociális, de a kommunikációs készségek is fejlődhetnek [51, 3. o., 128. o.].

Több kutatás is bizonyítja, hogy a családi háttér, különösen a szülők iskolázottsága jelentősen befolyásolja a gyermekek szókincsének fejlődését. Egy magasabb társadalmi osztályhoz tartozó családban nevelkedett gyermek 3 éves koráig 30 millió szót hall, míg egy alsóbbhoz tartozó mindössze 10 milliót. A megfelelő szülő-gyermek kommunikáció, ahol a gyermeket kérdésre ösztönzik, magyarázattal látják el, gyorsítja a nyelvi fejlődést. A családban kialakult kommunikációs szokások formálják a gyermek társas kommunikációjának minőségét. A nyílt, támogató kommunikációt alkalmazó családokban a gyermek nagyobb önbizalommal kommunikál más környezetben is, például az iskolában [2, 125-132. o.]. A család digitális szokásai, például, hogy az étkezések alatt jelen van-e az okostelefon, befolyásolják, mennyit és hogyan beszélget a család egymással. A „digitális csend” csökkenti a mély párbeszéd lehetőségét, ami hosszú távon visszahat a gyermek kommunikációs képességének fejlődésére [51, 5. o.].

A szakirodalom szerint a középiskolás diákok kommunikációs készsége nemcsak egyéni adottság, hanem a tanulási környezet minőségének eredménye is. Ahol a tanulókat aktív részvételre, együttműködő beszélgetésekre ösztönzik, ott

szemléletformáló módon fejlődik a kommunikáció. A tanulás elsősorban nyelvi interakción keresztül valósul meg. A tanulók a párbeszéd során formálják, fejlesztik saját gondolataikat, nem csak közlik azt. Ezt a folyamatot „interthinking” néven említik, amely a közös gondolkodás kifejezése nyelvi eszközökkel. Ennek hiánya, vagy a lehetőség megadásának hiánya negatív hatással van a kommunikáció fejlődésére.

Mercer három beszédmódot különböztet meg: versengő, támogató, feltáró beszéd. A feltáró beszéd a leginkább fejlesztő hatású típus, mivel a felek közösen vizsgálják meg a problémát, kérdéseket tesznek fel, érveket fejtenek ki. A tanárok feladata, hogy tudatosan alakítsák az órák párbeszéd kultúráját, hogy lehetőséget adjanak a feltáró beszédre, ezzel elősegítve a tanulók kommunikációs készségének elmélyülését [29, 98-141. o].

James Paul Gee úgy véli a kommunikáció nem csupán nyelvi tevékenység, hanem mindig egy adott társadalmi kontextushoz kötött, összetett folyamat. Az általa bevezetett „Discourse” (Diskurzus) fogalom magába foglalja a viselkedést, az értékrendet, a gondolkodásmódot, az identitást, amelyeket a beszélő megtestesít. A középiskolás diákok eltérő társadalmi háttérrel rendelkeznek, ezért eltérő „Diskurzust” hoznak magukkal az iskolába. A tanulók kommunikációs fejlődését így nemcsak a szókincsük vagy nyelvtani tudásuk mutatja, hanem az is, hogy mennyire tudnak az iskolai „Diskurzusban” részt venni, vagyis hogyan képesek tudományosan érvelni vagy esetleg érvényesülni egy osztálytermi vitában. A sikeres „Diskurzusban” való részvételhez a tanulóknak szükségük van gyakorlati tapasztalatra, mintára és támogatásra, hogy elsajátítsák azokat a kommunikációs normákat, amelyet az iskola elvár. A pedagógusok szerepe kulcsfontosságú ebben. A párbeszéd, nyitott tanórák keretein belül a diákok teret kapnak az új „Diskurzusba” való belépéshez, vagyis a kommunikációs kompetencia fejlesztéséhez is [41, 18-25. o.].

Az iskolai tanítás valódi párbeszédévé való átalakítása elősegítené a tanulók nyelvi, gondolkodási és szociális készségeinek fejlődését. A szakirodalom szerint a tanórákon gyakran irányított, korlátozott, tanárközpontú a kommunikáció, amely

nem ösztönzi a tanulókat az aktív nyelvhasználatra. A párbeszédalapú tanítás öt alapelvét különítik el:

1. Collective (kollektív) - a tanulás közös erőfeszítés;
2. Reciprocal (kölcsönös) - a tanulók és tanár között kölcsönösség van;
3. Supportive (támogató) - a tanulók bátran kockáztathatnak, hibázhatnak;
4. Cumulative (felépítő) - a párbeszéd épít a korábbi gondolatokra;
5. Purposeful (céltudatos) - a beszéd világos tanulási célt szolgál.

Ezen elvek követése lehetővé teszi a diákok számára, hogy gondolataikat gyakrabban, könnyebben megfogalmazzák, érvelésük, véleményformálásuk, és ezáltal a kommunikációs kompetenciájuk fejlődni tudjon. A gyermekek megtanulnak beszélni, és a beszéd által gondolkodni. A tanári kommunikációnak célja ne csupán az információátadás legyen, hanem az értelmes, nyitott és felelős kommunikáció megteremtése pedagógus és diák között. Az iskolában a párbeszéd nemcsak eszköz, hanem maga a tanulási forma, amely fejleszti a nyelvi és szociális készségeket [42, 5-28. o.].

A középiskolai tanulók kommunikációs készségeinek fejlődése összetett, többretegű folyamat, amely nem csupán nyelvtani ismeretek vagy szókincs bővítéséből áll, hanem mélyen összefonódik az iskolai környezettel, a társadalmi identitással, a tanítási módszerekkel és a technológiai környezettel is. Az egyéni képességek mellett társas, kulturális, pedagógiai és technológiai tényezők is meghatározóak. A hatékony fejlesztéshez olyan iskolai környezetre van szükség, amely támogatja az értelmes párbeszédet, figyelembe veszi a tanulói sokféleséget, és tudatosan reflektál a digitális kor kihívásaira is.

3. A KOMMUNIKÁCIÓS KÉSZSÉG FEJLESZTÉSE A KÖZÉPISKOLA 5. OSZTÁLYÁBAN A TANTERVBEN KIJELELT MESÉK ALKALMAZÁSÁVAL

3.1. A mese típusai az 5. osztályos tantervben.

Az alapfokú és teljes középiskolai oktatás állami szabványa (2005) szerint a középiskolai oktatásnak elsősorban meg kell teremtenie a feltételeket a személyiség minden irányú fejlesztéséhez. A tanulni kívánt anyagot az általános emberi és nemzeti értékek, a tudományosság és rendszerszerűség elve alapján sajátíthatja el a tanuló, aminek célja a közösségbe való beilleszkedés és a társadalmi normák elsajátítása. Az irodalom hatékony eszköz lehet ezek megvalósításához.

Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma által 2021-ben elfogadott kerettanterv szerint az anyanyelvi oktatás célja nem csak az önazonosság megőrzése és fejlesztése, de a kisebbségi azonosságtudat formálása is. A nyelv megőrzése lehetővé teszi a nemzeti, irodalmi értékek, a történelem és kultúra megismerését.

Az irodalmi nevelés főbb feladatai közé sorolja a nemzeti irodalom megismertetését, az olvasás megszerettetését. Az irodalom oktatásán keresztül lehetőség nyílik a nemzetiség kultúrájának, életmódjának, szokásainak, hagyományainak megismerésére.

A tanterv az irodalom oktatásának 8 fő feladatát foglalja össze:

1. A tanuló ismerje meg a magyar irodalom értékeit.
2. Megértse az irodalmi és kulturális gazdagság által elért előnyöket.
3. Ismertesse az irodalmi és művészeti korstílusok jellemző vonásait.
4. Ismertesse a magyar- és világirodalom kiemelkedő alkotóit és azok műveit.
5. A tanuló tudjon párhuzamot vonni egy-egy korszak alkotói között.
6. Képes legyen irodalmi fogalmak elsajátítására és ezek alkalmazására irodalmi művek elemzése során.
7. A tanuló legyen képes az olvasási és szövegértési készségeket magas színvonalra emelni.
8. A tanuló tudja alkalmazni a kommunikációs készségeket.

Az irodalomtanítás elválaszthatatlan részét képezi a gyermeknevelésnek, az identitás kialakításának, az erkölcsös viselkedésre és helyes magatartásra való

nevelésnek. Az tanításra szánt irodalmi alkotások példaként szolgálnak ehhez. Az irodalmi művek tanulmányozása lehetőséget ad a tanulóknak, hogy megismerjék különböző történelmi korok társadalmi és viselkedési szokásait, valamint a szereplők problémamegoldó képességét. Az irodalom nemcsak erkölcsi értékeket, mint a bátorság, igazságosság és becsület, közvetít, hanem más tantárgyakkal is összefügg: a művészeti korszakok bemutatásán keresztül a tanuló kapcsolatba kerül a festészettel, szobrászattal és építészettel, miközben betekintést kap a történelembe, nyelvtörténetbe és földrajzi ismeretekbe, valamint más kultúrák szokásaiba és hagyományaiba.

Az 5. osztályos tanterv és a hozzá tartozó tankönyv az irodalom világának bemutatásával indít. A bevezető óra keretei között a diákoknak meg kell ismerkednie az irodalom fogalmával, a műnemek és műfajok közötti különbségekkel, magával a tankönyvvel és annak felépítésével. A tanulónak képesnek kell lennie a tankönyvben szereplő anyag megértésére, valamint kedvenc könyvének, olvasási élményeinek megosztására.

A bevezető órára mindössze 1 órát jelöl ki a tankönyv [10, 5. o.-14. o.]. Ezután *Értékek az irodalomban. A versek világa* fejezetben Arany János, Petőfi Sándor, Weöres Sándor verseit használja a szövegértő és kifejező olvasás készségének fejlesztésére. Erre a fejezetre összesen 6 órát jelöl ki a tanterv [10, 15. o.-39. o.].

Ezt követi *A népköltészet* témaköre, amelyre 8 órát szán a tanterv (40. o.-105. o.), ami kevés a tananyag mennyiségéhez képest. A témakörön belül található *A népmese* című téma. Ezen belül ismerteti a mese fogalmát, a mese és a népmese közötti különbségeket, a vándormotívumot, a népmesei hősöket, a népmesék szerkezeti felépítését.

Az első mese, amit a tankönyv közöl: *A kis kakas gyémánt félkrajcárja* című népmese. A mese után 13 összefoglaló kérdés található, amely a meséhez kapcsolódik. Például: *1. Kik a népmese szereplői?* Sárgával vannak jelölve a szerzők által nehezebbnek vélt kérdések, feladatok. A tanulók által feltehetőleg nem ismert fogalmak minden esetben a mesék után kaptak helyet.

A következő altéma: *A tündérmese* című, megismerteti a tanulókat a tündérmese fogalmával, jellemzőivel. Ennek szemléltetésére *Tündérszép Ilona és Árgyélus királyfi* meséjét használja a tankönyv.

A tankönyv ezután a hősmese fogalmával ismerteti meg a diákokat. Hosszabb bevezetéssel tér át a témához jelölt mesére *Fehérlófia* címmel. A történet utáni nehezebb kérdések már nem csak a mese tartalmával köthetők össze. A diákok ahhoz, hogy válaszolni tudjanak a kérdésekre, szükségük van képzelőerőre, kreativitásra: *10. Fehérlófia megkapta az öreg királytól birodalma felét. Vajon milyen kalandokban mutathatta még meg nagy erejét, bátorságát? Folytasd a mesét! Adj címet a mesédnek!* Itt lehetőség van a gyermekek számára saját gondolataik kifejtésére, hogy folytatni tudják a mesét. Az *égig érő fa* című mese szintén a témakörön belül szerepel.

A tréfás mese című téma rövid összefoglalóval indul az eddig említett anyagokról, majd áttér a tréfás mese ismertetésére, fogalmára. Ezután *Ilók és Mihók* című mesével találkozhat a diák. A történet után 8 feladat található.

A tréfás meséken belül említi a tankönyv a csalimeséket. Itt rövid fogalomismertetés után találkozunk egy magyar népmese feldolgozással Arany Lászlótól. A meséhez 6 kérdés kapcsolódik. A 2. kérdés így szól: *Elemezd a mese első mondatát!* Véleményem szerint a szerzőnek pontosan meg kellett volna határozni a feladatot, milyen szempontból, hogyan elemezzenek a tanulók? Az ezt követő *Csalimese* című történethez kapcsolódó 2. kérdés szintén nem egyértelmű.

A tréfás mesék második alcsoportjába sorolja a tankönyv a Hazugmeséket. Itt található az olvasó *A süket, a vak és a kopasz* rövid történetével, amelyhez külön nem kapcsolódik kérdés, valamint a *Hazugmese* című történettel is.

A láncmesék próbára teszik a mesélő és a hallgató emlékezőtehetségét. A *kakas és a pipe* című magyar népmese a láncmesék csoportjába tartozik. A történet után 4 egyszerű és 3 nehezebb szintű kérdés került, itt a kérdések számozása hibás [10, 98. o.].

Perzsia, Egyiptom, Mezopotámia, Arábia meséivel ismerkedhetnek meg az ötödikesek *A keleti mesék* című részben, ahol először *Az Ezeregyéjszaka* meséit

említi a tankönyv. A *halász és az ifrit* című mese a keleti irodalom egyik legismertebb műve, amely a bölcsesség, a furfang és a sors kérdéseit járja körül. A mese után azonban nem találhatóak kérdések a művel kapcsolatban. Véleményem szerint, ha más művek után találhatóak a műhöz kapcsolódó kérdések, akkor itt is indokolt lett volna, hogy a tanulók megtudják osztani gondolataikat a történetről.

A mesevilágban minden lehetséges: tele van varázslattal, próbákkal, melyek tanulságot rejtenek minden korosztály számára. A mesék birodalma [10, 106. o.] című fejezetben már nem csak a mesékkal, de azok szerzőivel is megismerkedhetnek az ötödikesek. A tanulónak a tankönyv segítségével meg kell tanulni megkülönböztetni a népmesét a műmesétől. Meg kell tanulni meghatározni a mese fogalmát, felismerni a fajtáit, sajátosságait, felismerni a mese szerkezeti szabályosságait. Ismernie kell a tankönyvben közölt mesék tartalmát. Értenie kell az állatmesék tanulságait, és azokat tudnia kell emberi tevékenységre vonatkoztatni. A tanterv szerint a tankönyv meséi segítenek a mesemondás fejlesztésében, valamint a szókincsbővítésben.

A fejezet elméleti része után találhatóak ehhez kapcsolódó kérdések: 1. Mi a műmese? A kérdéseket Az állatmese című altéma követi, ezen belül ismerkedhetnek meg a tanulók Aiszóposz életével és munkásságával, valamint *A róka és a szőlő* című művével. Ezt követi La Fontaine rövid életútja, valamint *A holló meg a róka* című történet. Fáy András rövid ismertetőjét *A fiatal daru* meséje követi. De témán belül található még Lev Tolsztoj *Az oroszán és az egér* meséje is. Ezen rövid mesék után nem találhatóak kapcsolódó kérdések.

Jacob és Wilhelm Grimm *A békakirály* című történetével kívánja a tankönyv igazán szemléltetni az állatmesék sajátosságait. Itt a mese kap külön ismertetőt, a mese után fel vannak tüntetve az ötödikesek által feltehetőleg ismeretlen szavak és azok magyarázata.

Hans Christian Andersen rövid életét közölve a tankönyv *A rendíthetetlen ólomkatona* című mesét közli, mely után szintén található szómagyarázat és Amit a műről tudnod kell ismertető szöveg. Ezután 12 összefoglaló kérdés található, amely segít begyakorolni a tanóra anyagát.

A mesék birodalma című fejezet *A teáskanna meséjével* zárul. A mese után nem található szómagyarázat, azonban indokolt lenne a „rátarti” szó jelentésének ismertetése a diákok számára. A szokásos tudnivalók közvetlenül a mese után kaptak helyet, majd a tankönyv 14 kérdés által próbálja feleleveníteni az olvasott mű tartalmát és kifejteti jelentőségét.

A népmesék, tündérmesék, állatmesék, tréfás mesék, műmesék által láthatjuk, milyen gazdag és sokszínű a mesék világa. Minden típus más-más módon tanít, szórakoztat és fejleszt. A népmesék bölcsességei, a tündérmesék varázslatai, az állatmesék tanulságai, a tréfás mesék humoros fordulatai és a műmesék egyéni hangvétele, mély mondanivalója mind-mind hozzájárulnak ahhoz, hogy a mesék a mai napig fontos részei legyenek kultúránknak.

3.2. A népmese alkalmazása a kommunikációs készség fejlesztésében

Minden társas kapcsolatnak és sikeres tanulási folyamatnak az alapja az értő és hatékony kommunikáció. A kommunikációs kompetencia fejlesztése az iskolai oktatás és nevelés során az egyik legfontosabb tényező. A mesék észrevétlenül juttatnak érzelmi gazdagodáshoz, műveltség- és tudásgyarapodáshoz, pozitív irányú személyiségfejlődéshez, ehhez azonban hallani és olvasni kell a meséket.

Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma kulcsfontosságú reformja az Új Ukrán Iskola (UÚI), amelynek fő célja egy olyan oktatási forma létrehozása, amely nemcsak a tudást adja át a diákoknak, hanem képességet arra, hogy a tudást a mindennapokban is alkalmazni tudják. Ahol a gyerekek kellemes légkörben tanulhatnak, szabadon alkothatják meg saját véleményüket, és azt nem félnek megosztani másokkal, végül pedig helyet, ahol felelősségteljes állampolgárokká válhatnak.

A UÚI programjában a kompetencia alapú oktatás kerül előtérbe. A diákok által elsajátítandó kompetenciák listája szerepel az Oktatásról szóló törvényben. Ezen készségek között szerepel a kommunikáció anyanyelven. A törvénybe foglaltak szerint a kommunikációs készség az anyanyelv elsajátításával kezdődik. Az anyanyelven történő kommunikációhoz saját szókincsre van szükség, az egyénnek ismernie kell a funkcionális nyelvtan stb. Rendelkeznie kell szóbeli és írásbeli készségekkel. Az anyanyelvi kommunikációhoz való pozitív hozzáállás magában foglalja a kritikai és konstruktív párbeszéd folytatásának képességét, az esztétikai tulajdonságok megbecsülését és azok elérésének vágyát, valamint a másokkal való kommunikáció iránti érdeklődést [61].

A mesék hallgatása és átélése jelentősen hozzájárul a gyermek személyiségének fejlődéséhez: erősíti az erkölcsi érzéket, fejleszti az esztétikai fogékonyságot, serkenti a gondolkodást, alakítja a világméretét, valamint gazdagítja az anyanyelvi és kommunikációs képességeit. A népmesék különösen sokféle nyelvi elemet kínálnak, amelyek segítik a gyermekeket a változatos, kifejező beszéd elsajátításában. A mesék tipikus szófordulatai, mondatszerkezetei és szövegformái az empátikus beleélés révén rögzülnek bennük, és ezek utánzással beépülnek a saját

beszédükbe, különféle élethelyzetekben. A mese emellett mintául szolgál a kifejező és árnyalt nyelvhasználatra, a párbeszéd formálására és a lényegre törő mondszerkesztésre. Hosszú távú hatása van a szókincs gazdagodására, a nyelvi kifejezőkészség fejlődésére, valamint az udvarias, helyénvaló nyelvhasználat kialakulására. A gyermekek a népmeséken keresztül sokféle kommunikációs formát és nyelvi eszközt sajátítanak el [9, 242-243. o.]. A következő kommunikációs formákat és nyelvi eszközöket **Debreceni Anikó** Irodalom (magyar és világirodalom) című tankönyv meséiből gyűjtöttem össze:

- különböző ragozott szóalakok, például: *szempillantás, csattantott stb.*
- változatos igéket, például: *nekifohászkozott stb.*
- erkölcsi fogalmak szóbeli kifejezéseit, például: *igazságosság, becsületesség stb.*
- mellékneveket, különösen jelzői funkcióban, például: *kurta farkú, szánta farkas stb.*
- időhatározókat, például: *másnap korán reggel, éjfél tájban stb.*
- helyhatározókat, például: *heted hét országon túl, ahol a kurta farkú malac túr stb.*
- különleges mód és állapothatározókat, például: *élj boldogul, keservesen, alázatosan stb.*
- hangutánzó, hangulatfestő szavakat, például: *nyikorgott, kukorékol stb.*
- indulatszavakat, például: *Jaj, de szép volt! Ej, de megéheztem! stb.*
- szóismétléseket, ikerszókat, például: *nőttön-nőtt, hanyatt-homlok, hecke-ficki illeg-billeg, icinke-picinke stb.*
- népies-régies kifejezéseket, például: *kerekedék, megneszelte, török császár, apámuram, bévegyül stb.*
- népi szólásokat, például: „*Hanem tegyük össze a kenyérünket*”, „*Hol jársz itt, felvilági ember, hol még a madár se jár?*” (Fehérlófia) stb.
- állandó jelzőket, például: *rút boszorkány, szegény ember, kurta farkú stb.*
- változatos mondatfajtákat: *kérdések, felkiáltások, felszólítások, kívánságok stb.*
- népmesei sztereotípiákat, például: *Ment, ment mendegélt; Nem kellett kétszer mondani a dolgot; Köd előttem köd utánam;* stb.

- népmesei hasonlatokat, módhatározói mellékmondatokat, például: „*Csak bódorgott, csak bódorgott, egyszer egy emberhez ért, ki a legerősebb fákat is úgy nyűtte, mint más ember a kendert.*” (Fehérlófia)
- kifejező (beszédes), játékos neveket, például: *Fehérlófia, Fanyűvő, Hétszűnyű Kapanyányimonyók* stb.
- udvariassági formulákat (megszólítások, köszönések), például: *Jó napot adjon Isten!* stb.
- helyes kapcsolatteremtésre figyelmeztető mesei tanácsokat, például: *Ígéret szép szó, ha megtartják, úgy jó!*

Kutatásomat a Bótrágyi Gimnázium 5. osztályában végeztem. Az osztályban összesen 10 gyerek tanul. A diákok többsége küzd valamilyen kommunikációs problémával, mint például artikulációs zavarral, pöszeséggel, hadarással. Ezek kialakulásának hátterében több okot is említ a szakirodalom, de a legjellemzőbb a korai gyermekkorban történő kommunikációs fejlesztés elmaradása. Ha a beszédhibát az első tünet jelentkezésénél orvosoljuk, akkor valószínűleg az nem lép fel újra. Az 5. osztály diákjai többségében hátrányos helyzetű családokból valók. Helyzetükből adódóan szüleik iskolázatlanok, szintén küzdenek valamilyen kommunikációs problémával. A gyermekek pedig átvették, „eltanulták” ezeket. Lehetőség hiányában ezek a problémák el lettek hanyagolva.

A kiskakas gyémánt félkrajcárja [10, 56-58. o.] című történet a mesék között elsőként szerepel a tankönyvben. Az említett mese példaként szolgál a népmesék bemutatására, szerkezeti felépítésének és jellemzőinek megismertetésére. Mivel az ötödikesek tanulmányaik során először ismerkednek a mesével, mint külön irodalmi műfajjal, annak jellemzőivel, szerkezeti felépítésével stb., a tanterv szerint a népmese kiváló eszköz lehet, hogy a tanulók elmerüljenek a mesék világban, és jól érezzék magukat benne. A népmese menedéket és erőt adhat. A tanterv szerint a mese alkalmazható a szövegértés és a kifejező olvasás készségének gyakorlására.

Az órán közösen olvastuk el a gyerekekkel a népmesét. Mivel az elméleti anyag átvételére és a népmesére is 1 tanórát jelöl ki a tankönyv, a 12. feladat szerint végeztük el a mese felolvasását: 12. *Olvassátok el a mesét szereposztásban!* Itt nem

csak a felolvasáson volt a hangsúly. A gyerekek figyelmét felhívtam a hangsúlyos olvasás fontosságára, ezzel fejlesztve a nonverbális kommunikációt. Ahhoz, hogy a diákok szerepjátékban tudják olvasni a mesét, a szereplőket én osztottam ki a diákok között, és egyesével szólítottam őket. A szerepek kiosztásánál olyan diákokat is igyekeztem választani, akik félénkebbek, így a beszédre bátorítva őket. Ezzel szóbeli önkifejezésüket szándékoztam fejleszteni.

A felolvasást követően megbeszéltük az ismeretlen szavak jelentését: **Félkrajcár** – csekély értékű aprópénz; **szídd** – szív. Ezt azért tartom fontosnak, mert az új szavak jelentésének közös értelmezése gazdagítja a tanulók aktív és passzív szókincsét. A szavak jelentésének tisztázása javítja a szövegértést, ami alapja a hatékony kommunikációnak. A kifejezőkészséget tekintve kreatív, egyéni megfogalmazások is születhetnek. A régies szavak megismerése és magyarázata során a diákok megfigyelhetik a nyelvváltozás folyamatát.

A mese után közölt kérdéseket alkalmasnak tartom arra, hogy a mese cselekményét felelevenítsék. A kérdések között szerepel olyan, amire egy mondattal válaszolni tudtak a diákok: *1. Kik a népmese szereplői? 2. Milyennek ismertétek meg a kis kakast? 4. Miért akarta mindenáron visszaszerezni a félkrajcárt? 5. Kinek ért többet a pénzérme: a kis kakasnak vagy a török császárnak? Miért? 6. Hányszor próbálta elkérni a pénzt a kis kakas? 7. Milyen akadályokat kellett leküzdenie, hogy hazavihesse gazdasszonyának a félkrajcárt? 9. Milyen csodás elemmel találkozta ebben a mesében? 10. Milyen más címet adnál a mesének?* Ezek a kérdések minimális nyelvi megnyilatkozást igényelnek. Nem készítenek gondolkodásra vagy érvelésre, nem kell indokolni, állást foglalni. Az ilyen kérdések megválaszolásánál próbáltam olyan diákokat is választani, akiknek nehezebb elérni tanulmányi sikereket, hogy ezzel bátorítsam őket a jövőben. Ezek a kérdések alkalmasak voltak arra, hogy ellenőrizzem, a diákoknak sikerült-e megérteni a történetet. Azonban nem alkalmasak arra, hogy kommunikációs kompetenciát fejlesszenek, mivel rövid választ kérnek, és ezek a válaszok nem igényelnek gondolkodást.

A 3. kérdés - *3. Mi történt volna, ha a kis kakas nem megy el a török császárhoz?* – véleményem szerint azért kiváló, mert a diákokat gondolkodásra

készítette. Nem csak egy mondattal igyekeztek megválaszolni azt, de több válaszlehetőséget is felsoroltak a kérdést követően, ezzel fejlesztve a kommunikációs készséget. 8. *Mit érezhetett a gazdasszony, amikor meglátta a kis kakasát?* kérdés abban előnyös, hogy érzések kapnak benne szerepet. Az érzések kommunikálása pedagógiai tapasztalatom szerint nehéz a diákok számára. A kérdés azonban rejtetten vezet rá az érzelmek kommunikációban való kinyilvánítására.

A 10. kérdést követően már a nehezebb feladatok kaptak helyet. A 11. *Hogy gondolod, mikor keletkezhetett ez a népmese? Nézz utána a neten, mikor uralkodtak a törökök Magyarországon?* kérdés digitális eszköz használatát igényli. Ahhoz, hogy a gyerekek el tudják végezni a feladatot, szükségük van az internet segítségére, azonban erre az iskolában nincs lehetőség, csak az adott órák keretein kívül. Az iskolában az első órát megelőzően le kell adniuk telefonjukat az osztályfőnöküknek, és csak indokolt esetben kaphatják vissza napközben. Amint utolsó órájuknak vége, az osztályfőnök visszaadja a mobilokat. Így a feladat elvégzése érdekében együtt kerestünk rá a tanári számítógép segítségével a válaszra. A digitális eszközök használata egyre elterjedtebb. Véleményem szerint nem eltiltani kell a gyerekeket tőlük, hanem meg kell őket tanítani a helyes használatukra.

A kifejezőkészség gyakorlása érdekében a következő feladatot intéztem a diákokhoz: *Jellemezzétek a szereplőket!* Ezzel az érvelési készségüket kívántam fejleszteni. A mese erkölcsi dilemmákat vet fel, például, hogy jogos volt-e a császár részéről, hogy elvette a kiskakas félkrajcárját, valamint jogos volt-e a kiskakas viselkedése? Itt páros vitafeladatként azt adtam a gyerekeknek, hogy jelképes bíróság előtt próbálják meg megvédeni az álláspontjukat. Az osztály egyik fele a kakas védelmében kelt fel, a másik a török császáréban. Egy gyerek pedig döntött az „ítéletben”: bűnös vagy sem? Ennél a feladatnál fontos volt, hogy a gyerekek saját véleményüket szabadon nyilváníthassák ki. Ezért saját álláspontjuk szerint osztottuk fel a csapatokat. A vita végén azonban nem hoztunk ki sem győztes, sem vesztes csapatot, mivel arra próbáltam őket rávezetni, hogy minden döntés háttérében van valamilyen ok, ami a döntéshozót jóra, vagy épp rosszra készíti. Mindkét

szereplőnél megbeszéltük jellemük pozitívumát és negatívumát. Ezzel a játékos feladattal szintén az érvelés technikáját szerettem volna fejleszteni.

Összegzésként elmondható, hogy a tankönyv kérdései megfelelnek a szöveg értelmezése és az elhangzott anyag begyakorlása szempontjából, azonban, ha konkrét készséget akarunk fejleszteni, mint jelen esetben a kommunikációs kompetenciát, akkor kevés olyan kérdés van, ami erre alkalmas. Fontos kiemelni azt, hogy az óra időkerete igen kevés a kommunikáció fejlesztésére. Ahhoz, hogy az általam feltett kérdéseket és feladatokat a tanulók megválaszolják, illetve elvégezzék a szükséges gyakorlatokat, nagyon hatékonyan, pontosan kellett dolgoznom. Ezért történt, hogy a 12. feladat elvégzését első helyre tettem, így időt nyerve a többi feladatra.

3.3. A műmese alkalmazása a kommunikációs készség fejlesztésében

A műmesék olyan alkotások, amelyekben szerepet kap a nyelvi gazdagság, az érzelmi mélység és a tanulság. Ezeknek a meséknek, a népmesével ellentétben, van szerzője. A műmesék szerzői a népmesei hagyományokat felhasználva saját képzelőerejüket engedik szabaddá, egyéni kifejezésmóddal ellátva. A műmesék nemcsak irodalmi értéket képviselnek, hanem eszközként is szolgálnak a kommunikációs készségek formálásában.

A mesék változatos szókincse, képi világa segít az új szavak, kifejezések megértésében. Az ismétlődő szerkezetek a szófordulatok rögzülésében vállalnak szerepet. Az említett tankönyvben közölt mesék között szerepel *A rendíthetetlen ólomkatona című is* [10, 119-123. o.], amely példaként szolgál Hans Christian Andersen munkásságára, a műmese jellemzőinek megismertetésére. A tanterv szerint a mese kiváló eszköz a kifejező olvasás gyakorlására, különböző olvasási módszerek alkalmazására, szituációs gyakorlatok elvégzésére, szókincsbővítésre stb. A tanterv kiemeli, hogy fontos ismerni a mesék tartalmát, szerkezeti szabályosságait, valamint megérteni az állatmesék tanulságait.

A tanórát Hans Christian Andersen rövid életrajzának bemutatásával kezdtem. A diákokat megkérdeztem, hogy ismerőse-e nekik ez a név, hallottak-e már róla? A válasz többnyire nem volt, ami meglepett, hisz meséit sok gyerek ismeri. Ha nem is írott formában, akkor látták már mesefilmként a tévében. Ahogy áttértünk a tankönyvben felsorolt műveire, már jelentkeztek a beszédesebb tanulók, hogy szót kapjanak. Itt a legtöbben azt mondták, hogy egy-egy történet animált verzióját látták. Ez a válasz már nem lepett meg, hisz korunk jellemző problémája, hogy a szülőnek nincs ideje könyvből olvasni a gyereknek, egyszerűen bekapcsolja a televíziót, ami lefoglalja őket. A mese-élmény így megvan, de nem az a formája, ami hasznos a gyermek számára.

Andersen meséinek jellemzője, hogy a szereplők különleges tulajdonságokat kapnak: az állatok beszélnek, az élettelen tárgyak életre kelnek. Az igazi mese-élmény részét képezi az, amikor a gyermek mindezt a képzeletével vetíti le magának, kötetlenül, saját képzelőerejére hagyatkozva. Andersen szereplői a hétköznapokból

kiragadott tárgyak, ezért a gyerekek is ismerik őket, így közelebb érezhetik magukat a meséhez. Meséi sok esetben dolgoznak fel olyan társadalmi problémákat, amelyek érintik az ötödikes tanulókat is: kiközösítés, önzés, megalázottság, szegénység okozta nehézségek. A mesét azért választottam, mert olyan kulcskompetenciákat lehet általa fejleszteni, mint az érzelmi, erkölcsi, szociális kompetencia, valamint a kommunikációs készség.

A mese felolvasásához egyesével szólítottam a diákokat. Először azokat, akik jelentkeztek, majd igyekeztem olyan tanulót is szólítani, aki kevésbé aktív az órán. Ezt azért tartom fontosnak, mert segíti az adott diák fejlődését. Ha a pedagógus bevonja a diákot a tanulási folyamatba, az segít a diáknak az óra menetére való koncentrációban. Építi az önbizalmát, hisz egy felolvasás nem okoz különösebb problémát, a szöveg adott, így a gyerekek megvan a tanulási sikerélménye, ezzel növelve az önbizalmát a jövőre nézve. A felolvasás közben figyeltem a tanulók olvasási készségét. A jelentkező diákok olvasáskészsége megfelelő, azonban azok számára, akiket én szólítottam meg, többnyire gondot okozott az olvasás. Ez felvetette bennem azt a kérdést, hogy olvasnak-e eleget otthon? Először azt a kérdést tettem fel az osztálynak, hogy olvasnak-e otthon és mennyit? A válasz többnyire az volt, hogy olvasnak, annyit, amennyit az iskolában feladnak házi feladatnak. Pedagógusi tapasztalatom az, hogy ilyenkor a legtöbb diák válasza követi a kiemelkedő tanulók válaszát, mert megszokták, hogy azt a tanár elfogadja. Azonban fontos kiemelni, hogy sok diáknak nincs is meg a lehetősége az otthon történő tanulásra, annyira lehetetlen körülmények között él. Mivel ez a probléma már alsó osztályban is jelen volt, ahol a tudás alapjait szerezték, ezért ez az alap hiányos. Hiányos alapra pedig nem lehet építeni. Véleményem szerint ajánlott volna egy délutáni kör alapítása a hátrányos helyzetű diákok számára, ahol tanári segítséget kapva tudnának tanulni. Így „lebontani” a tudást, amit eddig hiányosan szereztek meg, és előlről építeni az alapot, hogy az stabilabb legyen. Vagyis, a délutáni foglalkozások keretein belül újra tanulni az elemi iskolában tanult fontosabb tárgyakat: olvasás, anyanyelv, matematika. Ezzel esélyt adva arra, hogy a diák képes legyen az ötödik osztályt a megfelelő szinten befejezni.

A felolvasást követően megbeszéltük az ismeretlen szavak jelentését. A mesében közölt szavak közül a diákok ismerték a skatulya szót, így ennek a szónak az értelmezése nem okozott gondot. A papírmásé-kastély, a tubákos szelence, valamint a palavessző magyarázatát közösen beszéltük meg. A tubákos szelence szót a következőképpen magyarázza a tankönyv: **tubákos szelence** – dohányport tartó szelence. Ezt azért nem tartom helyes szómagyarázatnak, mert a szelence szó is ismeretlen volt a diákok számára. A tankönyvben bár előzőleg szerepel a szelence szó [10, 61. o.], ott sem közöl magyarázatot. Helyette használható lenne egy, a diákok körében ismertebb megnevezés, a doboz vagy ládika. A szómagyarázat segít a szöveg pontos értelmezésében, a szókincsbővítésben, a helyes nyelvhasználat kialakításában. A tankönyv megbízható segítséget kell, hogy nyújtson a tanárnak, ezzel támogatva a tanórai munkát. Ezért a tankönyv szerzőjének figyelembe kell venni az adott korosztály szókincsét, és a megfelelő szavakat használni a tankönyv szerkesztése során.

A mese után 12 kérdést közöl a tankönyv. Az első kérdés: *1. Mi Andersen meseköltészetének újdonsága?* a mese szerzőjének munkásságához kapcsolódik. A válasz a szerzőt ismertető szövegben is ki van emelve, valamint a mese is jó példaként szolgál rá, a gyerekeknek nem okozott gondot a kérdés. Egy mondatral válaszoltak. A második kérdés: *2. Milyen mese A rendíthetetlen ólomkatona?* nem elég konkrét. Én is csak feltételezni tudom, hogy a tankönyv szerzője arra gondolt, hogy a műmesék egyike, így ez helyes válasz lehet. A diákok többségétől is ezt a választ kaptam. Azonban *Amit a műről tudnod kell* részben a mese hangulatát említi a szöveg: *„Andersen A rendíthetetlen ólomkatona című szomorú történetben is páratlan érzékkel szólaltatja meg a városi élet tárgyait.”* [10, 124. o.]. Így volt olyan diák, aki a szomorú történet választ adta. Mivel maga a kérdés nem volt egyértelmű, mindkét válaszvariációt elfogadtam.

Az ezt követő kérdések és feladatok már bővebb választ kérnek. Ilyen például a harmadik: *3. Figyeld meg a helyszínt, a szereplőket, a mesei fordulatokat stb.!* Mivel a feladat különböző fogalom körülírására szólít fel, ezért a diáknak össze kell tudni őket kapcsolni, ezzel gyakorolva a folyékony, összefüggő beszédet. A feladat

segít a mondataalkotás fejlesztésében is, mivel a gyermek saját szavaival írja le az adott dolgot. Mivel gyengébb tanuló nem jelentkezett, a feladat elvégzésére olyan diákokat szólítottam, akinek tisztában vagyok a kommunikációs készségeivel és tudom, hogy a feladat nem okoz neki nehézséget. Ezzel célom volt a gyengébb tanulóknak példát mutatni, ösztönözni őket a beszédre.

4. *Miben tér el Andersen meséjének cselekménye a népmesék sajátos építkezésmódjától?* kérdés segít összehasonlítani a műmesét és a népmesét. A tankönyvben konkrétan nem található olyan részlet, amely válasz lenne a kérdésre, ezért a diákokat rá kellett vezetni a válaszra. Itt felelevenítettük a népmesék szerkezetét, ennek alapján megbeszéltük A rendíthetetlen ólomkatona felépítését. Mivel a válasz megtalálásában segítettem, ezért olyan tanulót szólítottam válaszolni, aki kevésbé aktív az órán. Ezzel védett helyzetet teremtettem neki a felszólalásra, így nem kellett attól aggódnia, hogy esetleg rosszul válaszol. Ezzel nem csak az önbizalmát kívántam fejleszteni, de társas kapcsolatait is, hisz a visszahúzódó diákoknál sokszor tapasztalom, hogy társaikkal is csak a minimális kommunikáció valósul meg. Ha sikerélménye van egy tanórán, úgy érzi könnyebben be tud illeszkedni a többiek közé, mert egynek érzi magát közülük, így építve a társas kapcsolatait.

Az ötödik pontban egyszerre több mindent is felsorol a tankönyv: 5. *Miért adta ezt a címet szerintetek Andersen a mesének? Miben rendíthetetlen az ólomkatona? Bizonyítsd rendíthetetlenségét a szövegből vett részletekkel!* Ezért több mondattal kell rá válaszolni. A diáknak válaszadásnál figyelembe kell venni a sorrendet, valamint a mondatokat úgy szerkeszteni, hogy azok kapcsolódjanak egymáshoz. A kérdés segít abban, hogy az összefüggő kommunikációt fejlessze. A tanulónak érveket kell felhoznia a szöveg alapján, azaz állítást kell megfogalmaznia, amit a szöveg alapján bizonyít be. Az érvelés a tudatos kommunikáció része. Ez a feladat nemcsak az irodalmi mű mélyebb megértését szolgálja, hanem a tudatos, logikus és érthető kommunikáció alapjait is fejleszti. Az ötödikeseknek újra el kellett olvasni a kérdést, hogy sorrendben tudjanak válaszolni, azonban elvégezték a feladatot.

6. *Mondjátok el tömören az ólomkatona kalandjait!* feladat elvégzéséhez a tanulónak először sorrendben kell haladni az eseményekkel. Ez a logikus szerkesztést segíti. Mivel tömören és világosan kell fogalmazni, fejleszti a szóbeli összefoglaló-készségét. Mivel a mesét közösen olvastuk fel, ezért a diákoknak egymást kellett hallgatnia, vagyis a feladat segít a figyelmes hallgatásban és visszaadásban. Valamint azért is tartom még megfelelőnek, mert gyakoroltatja a tanulókkal a lényegkiemelést. Sokszor tapasztalom munkám során, hogy a diákok nem ismerik fel a lényegi részt, legyen szó órai anyagról, vagy akár egy velük történt esemény elmesélése kapcsán.

A hetedik kérdés: *7. Hogy gondolod, miért dobta a kisfiú tűzbe az ólomkatonát? Miért, és kire haragudhatott?* szintén összetett, benne szerepet kapnak az érzések. Itt már nem lehet a mese szövegére hagyatkozni, a választ önállóan, egyénileg kell megfogalmazni. A tanulónak bele kell képzelniük magukat a kisfiú helyzetébe, megérteni az érzéseit. Ez segít az érzelmi intelligencia fejlesztésében, ami a tudatos, kapcsolatteremtő kommunikációban kulcsfontosságú szerepet tölt be. Mivel a kérdés nem tényre, hanem értelmezésre épül, el kell mélyülni a történetben, amely segít az összetett gondolatok kifejezésében. A válaszadásra két tanulót szólítottam: egy aktívabb tanulót, és egy kevésbé aktívát. A válaszaikat céлом volt összehasonlítani. Míg az aktívabb tanuló hosszan kifejtette válaszát, kiemelve a mese cselekményét, addig a kevésbé aktív diák igyekezett rövidebb válasszal kiemelni a harag érzését. Itt figyeltem arra, hogy a két választ ugyanúgy értékeljem, hisz ennél a kérdésnél nincs jó és rossz válasz. A cél a saját gondolatok kifejezése.

A nyolcadik: *8. Annak ellenére, hogy az ólomkatona elbukik, a rendíthetetlenség, a hűség erkölcsi érték. Te mit gondolsz ezekről a dolgokról?* kérdés már a nehezebb feladatok közé sorolja a tankönyv, mivel elgondolkodtatja a diákokat a saját értékrendjéről. A válaszban a tanulónak meg kell fogalmaznia egy önálló véleményt, egy logikusan felépített gondolatmenetet. Hasonló kérdéseknél az a tapasztalatom, hogy a diákok szeretnek elkalandozni a válaszadásnál. Mivel elgondolkodtatja őket, egyik gondolatot mondják a másik után, és nehezen találnak vissza az eredeti mondanivalóhoz. A kérdés megválaszolásánál arra hívtam fel a

figyelmüket, hogy először gondolkodjanak el a kérdésen, ne azonnal jelentkezzenek, hogy a válasz átgondolt és pontos legyen. Ehhez először tisztáztuk a rendíthetlenség és hűség szavak jelentését. A válaszadásnál szintén lehetőséget adtam egy aktívabb és kevésbé aktív tanulónak. A kérdést hasznosnak találtam a kommunikációs készség fejlesztéséhez, mivel segít a tanulóknak az értékek mentén történő kommunikációban.

A kilencedik kérdés újra a mese cselekményéhez kapcsolódik: *9. Miután a mese főszereplőit elemésztette a tűz, mi maradt utánuk?* Mivel ez egy könnyebb kérdés volt, olyan diákot szólítottam válaszolni, aki a kevésbé aktív tanulók közé tartozik. A kérdés bár jól kapcsolódik a szöveghez, nem alkalmazható kommunikációs kompetencia fejlesztésére, hisz nem igényel bonyolultabb válaszadást.

10. Képzeljétek el, hogy a ti játékaitek is életre kelnek éjjel. „Ők” mit csinálnának? Miről beszélgethetnek? kérdés nagyon népszerű volt az ötödikesek körében. Olyan tanulók is kértek szót, akik egyébként tartózkodóak órán. Biztonságot nyújtott nekik a tudat, hogy nem valami újról kell beszélniük, hanem tulajdon tárgyaikról, a játékaikról, amit jól ismernek. A kérdés megválaszolására igyekeztem annyi időt szálni, amennyit csak lehetett, mert kíváncsi voltam minden tanuló válaszára. A játékos kérdéssel a kreatív gondolkodás és kifejezés fejleszhető, hisz a gyerekeknek el kell képzelni egy olyan helyzetet, ami a valóságban nem létezik. Ez fejleszti a fantáziát és a kreatív nyelvhasználatot, valamint a mondatalkotási képességet. Mivel a kérdés osztályon belül hangzott el, a gyerekek meghallgatták egymást, ezzel az aktív figyelmet és a közös kommunikációt kívántam fejleszteni. A játékok életre keltése lehetőséget ad az önkifejezésre, vagyis saját értékeiket közvetíteni az osztály felé, ami segít az érzelmi tudatosság és empatikus kommunikáció fejlődésében.

11. Nagyon szomorú a mese vége. Találj ki más befejezést! Adj új címét a mesének! Írd le a füzetedbe! feladat szintén a képzeletet hívja elő. Bár a kommunikációt abban fejleszti, hogy a gyerekeknek saját elgondolásuk alapján kell alakítani a történet befejezésén, nem értek egyet ennek szükségszerűségével. Véleményem szerint a történet így kíván a gyermekek számára példát mutatni, hisz

az életben sincs mindig boldog befejezés. A szomorú befejezésnek célja van, mégpedig tanulságot hordoz magában, érzelmileg hat a diákokra. Ha mindig „javítani” szeretnénk a történeten, akkor az elveszti a szerző szándékát a művel, valamint hamis illúziót kelt az olvasóban. A szomorú mesék emlékeztetnek arra, hogy a világ nem úgy működik, hogy valaminek a vége mindig jó. Ha a gyerekek ebben nőnének fel, sokszor csalódás érné őket felnőttkorukban. Az író tudatosan választ szomorú véget, akár erkölcsi okból kifolyólag, ezért nem szabad, hogy elveszzen a mondanivaló. Ha nyelvi szempontból közelítem meg a témát, a más befejezés kreativitást, a történet mély megértését igényli. A feladat gondot okozhat az olyan diákok számára, akiknek nehezebb a fogalmazás, vagy a kommunikációs készségeik nem érik el a megfelelő szintet. Fontos kiemelni, hogy véleményem szerint nem az a probléma, hogy máshogyan kell lezárni a történetet, hanem az, hogy a szomorú véget kell átírni boldoggá. Ezzel a mese értéke és célja háttérbe szorul. A feladatnak ezen részét kihagytam, miszerint írják át a történet befejezését, és csak a másik részét teljesítettük a tanórán, vagyis új címet adtunk a történetnek. Ez fejlesztheti a szövegértést, hisz ahhoz, hogy másik címet tudjunk adni a történetnek, értenünk kell a mese lényegét, vagyis segíti az értő olvasást. A következő címek születtek az ötödik osztályban: A játékok titkos élete; Egy szerelmes történet; Az ólomkatona és a táncosnő; A feladat jól mutatja, hogy a gyerekeknek sikerült megérteni a mesét, valamint fejlesztették kreativitásukat, hiszen egyedi címeket alkottak.

A 12. feladat: *Képzeld el, hogy az ólomkatona és a táncosnő mégis megszólal a mesében! Vajon mit mondhatnak egymásnak? Írd le a párbeszédjüket!* A feladat teljesítéséhez két csoportra osztottam az osztályt: a lányok képviselték a táncosnőt, a fiúk az ólomkatonát. Közösén alkottuk meg a párbeszédet:

Ólomkatona: - Nagyon rég szerettem volna elmondani, hogy beléd szerettem, de nem mertem, mert mindig kevésnek éreztem magam hozzád.

Táncosnő: - Én sem mertem elmondani, mennyire sajnáltalak, amiért mindig bántottak a többiek. Bátor voltál, amiért mindent eltűrtél, és visszatértél hozzánk.

Ólomkatona: - Azért voltam ilyen bátor, mert újra látni akartalak. Szeretném, ha a feleségem lennél. El fogunk égni a tűzben, de a szerelmünk megmarad.

Táncosnő: - Bárcsak hamarabb mondtuk volna el egymásnak, amit érzünk. Lehet nem így alakult volna az életünk. Egy szív marad csak belőlünk, de örökké együtt leszünk.

A feladat teljesítésében nagyobb szerepet kellett vállalnom, mint vártam. A tanulók ugyan megértették a mesét és annak üzenetét, a feladat nehézségeket okozott számukra, még az erősebb tanulóknál is. Nehezen tudták magukat beleképzelni a szereplők helyzetébe, nehezen alkottak párbeszédet, azonban az én segítséggel elvégeztük a feladatot. A feladat segített abban, hogy az érzelmi intelligenciát fejlessze, amely az emberek közötti kommunikáció fontos része. Szókincsbővítő hatású, ugyanis az érzelmeket, amiket a szereplők éreztek, meg kellett fogalmazniuk. Talán ez okozott nehézséget a diákoknak. A feladat által azonban fejleszthető az érzelmek megfogalmazásának készsége, hogy a tanulók megtanulják megnevezni, kifejezni szavakkal érzéseiket, nem csak megérteni azokat.

A rendíthetetlen ólomkatona című meséhez kapcsolódó kérdések a tankönyvben kifejezetten összetettek. Mivel a legtöbb kérdés és feladat nagy hangsúlyt fektet a kulcskompetenciák fejlesztésére, valamint a tanóra időkerete is rövid, ezért külön kérdést nem intéztem a diákokhoz, amely a kommunikáció fejlesztését kívánja elérni. Véleményem szerint a tankönyvben közölt 12 kérdés és feladat többnyire megfelel az ötödikes diákok értelmi és érzelmi szintjének, ezáltal jól alkalmazhatóak a kommunikációs kompetencia fejlesztése szempontjából. Elmondható, hogy a műmese nem csupán az irodalmi nevelés eszköze, hanem hatékony módszer a kommunikációs készségek fejlesztésében is. A párbeszéd megalkotása, a szereplők érzéseinek megértése, az erkölcsi üzenet felismerése, mind hozzájárulnak a gyermekek empátiájának, szókincsének, szövegalkotó és értelmező képességének fejlődéséhez. A mese keretei között a tanulók biztonságos, mégis kreatív térben gyakorolhatják az érzelmek kifejezését, a véleménynyilvánítást és a másik nézőpontjának elfogadását. A műmese tehát tanít és fejleszt, ezért fontos szerepe van az oktatásban.

3.4. A kommunikációs kompetencia felmérése az 5. osztályban kérdőív segítségével.

A második félév elején a tanórák során megfigyeltem és felmértem a tanulók kommunikációs képességeit, különös tekintettel a szóbeli kifejezőkészségükre, aktivitásukra, szókincsükre, valamint az egymásra való odafigyelés és a párbeszédkészség szintjére. A feltevésem, miszerint szükség van a kommunikációs készségük fejlesztésére, igaznak bizonyult. Több tanulónál szükség volt az említett kommunikációs területek tudatos fejlesztésére.

A mesék feldolgozása során igyekeztem időt szánni arra, hogy egyenként is ki tudják fejezni önmagukat, meg tudják osztani gondolataikat egymással, és velem is. Mivel a Bótrágyi Gimnázium 5. osztályának létszáma mindössze 10 fő, ezért nem okozott gondot a diákok kommunikációs készségeinek felmérése. A mesehallgatás és -feldolgozás során a gyerekek saját szavaikkal fogalmazták meg gondolataikat, véleményüket, érzelmeiket, ezáltal bővült a szókincsük és fejlődött az önkifejezésük. Emellett páros és csoportos feladatokban gyakorolták az egymásra figyelést, a véleményformálást és az érvelést is.

A félév végén kérdőív segítségével mértem fel, milyen hatással voltak az általam tartott órák az ötödikesek kommunikációs képességeire. A kérdőívet 7 lány és 3 fiú töltötte ki. Fontos kiemelni, hogy a tanulók többségének bár magyar az anyanyelve, az elemi iskolát ukrán nyelven végezték el, ezért a válaszok és indoklások megfogalmazása sok esetben nehézséget okozott a diákoknak. A helyesírást nem vettem figyelembe, ugyanis munkám célja nem a helyesírás, hanem a kommunikációs készség fejlesztése volt. A kitöltést közösen végeztük el, a kérdőív minden pontját megbeszéltük, hogy a felmérés eredménye minél pontosabb legyen.

A kérdőív kérdéseire kapott válaszokat a továbbiakban elemzem:

2. Milyennek érezted a kommunikációs készséged minőségét a tanév első félévében?

- a) gyenge
- b) közepes
- c) jó

d) kiváló

9 diák (90%) választotta a jó lehetőséget, mindössze 1 tanuló (10%) a közepes.

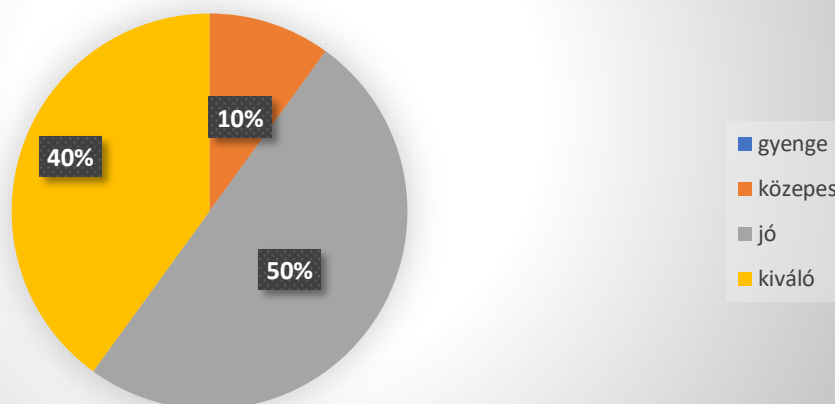

3. Milyenek érzed a kommunikációs készséged minőségét a tanév második félévében?

- a) gyenge
- b) közepes
- c) jó
- d) kiváló

5 diák (50%) újra a „jó” lehetőséget jelölte meg, 4-en (40%) a „kiválót”, 1 diák (10%) pedig a „közepeset”. Ez alapján azt mondhatjuk el, hogy 6 diák érzi úgy, hogy nem fejlődött a kommunikációs készsége, 4 tanuló pedig úgy, hogy igen.

3. Milyennek érzed a kommunikációs készséged minőségét a tanév második félévében?

1. Melyik mesét érezted közelebb magadhoz és miért? Válaszodat fejtsd ki röviden!

- A kiskakas gyémánt félkrajcárja
- A rendíthetetlen ólomkatona
- Mindkettőt
- Egyiket sem

7 diák (70%) választotta az a) A kiskakas gyémánt félkrajcárja lehetőséget. Az indoklásnál két tanuló adott bővebb választ: „A kiskakas gyémánt félkrajcárját, mert benne igazságos a kiskakas.”; „Azért mert én is szoktam küzdeni a saját tulajdonaimért.”. Ezek a válaszok példaként szolgálnak arra, milyen szintű kifejezőkészséggel kell rendelkeznie egy ötödikesnek. Jól megfogalmazott, tartalmas mondatok, megfelelő indoklás, mégis a második kérdésnél mindketten a „jó” lehetőséget választották. Véleményem szerint a válasz arra utal, hogy kiváló kommunikációs készséggel rendelkezik mind a két tanuló. 4 diák indoklása tartalmazza azt, hogy azért tetszett nekik az említett mese, mert vicces és boldog volt a vége, egy diák pedig nem adott indoklást. 1 tanuló (10%) jelölte a c) Mindkettő lehetőséget, indoklása: „Mert mindkettőnek volt tanulsága.”. 2 tanuló (20%) választotta a d) Egyiket sem lehetőséget. Egyikőjük nem indokolta választát, a másik

diák pedig a következőképpen válaszolt: „Mivel nem állnak közel hozzám és nem annyira szeretem a meséket”.

5. Mennyire értetted meg a mesék tartalmát?

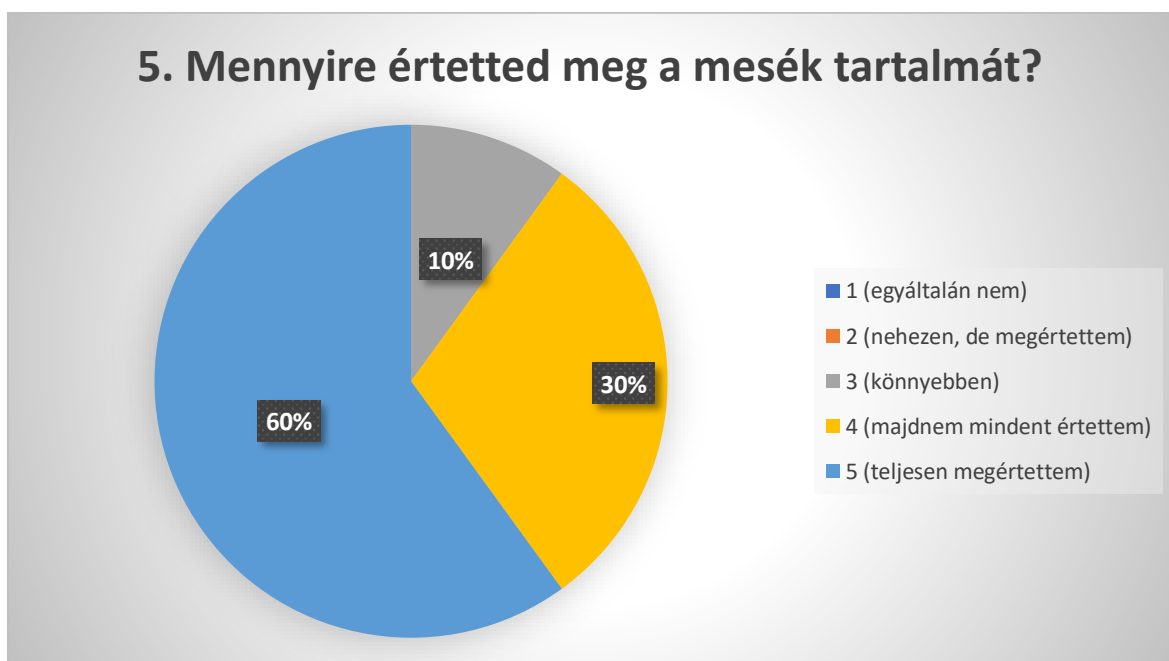
(1 – egyáltalán nem, 5 – teljesen megértettem)

1 2 3 4 5

Indokold meg a válaszod!

6 diák (60%) jelölte az 5-öst. Ebből 3-an indokolták azzal, hogy jól magyarázta el a tanár, ezért jól érthető volt. Egy diák azt írta, hogy nem először olvasta a mesét, így ismerős volt neki a szöveg, könnyebben megértette a tartalmát. Egy másik diák azzal indokolt, hogy a mese tartalma érthető volt számára. Valamint szintén egy diák a következőt írta: „Mert érdekes és magával ragadóak a mesék.”. Ezekből a válaszokból arra következtettem, hogy a tanulók igénylik azt, hogy a mese ne csak az elméleti anyag átadását szolgálja, de érdekes és figyelemfelkeltő legyen a diákok számára. 3 diák (30%) a 4-est jelölte. Ezek a diákok a következő indoklásokat fogalmazták meg: „Értettem a mesék tartalmát és felismerem az idegen szavakat.”; „Érthető volt minden, érdekelt a tartalma, értelmes volt.”; „Könnyű szavak voltak benne, amiket könnyen meg lehetett válaszolni”. Ezek a diákok nem teljesen érthették meg a feladatot. Bár valószínűleg megfelelő számot jelöltek meg, az

indokot nem kellőképpen fogalmazták meg. 1 diák (10%) a 3-ast jelölte, amit azzal indokolt, hogy nem értett minden szót. A tanórák alkalmával is megkérdeztem a diákokat, hogy melyek azok a szavak, amelyek ismeretlenek, emellett átbeszéltük a tankönyv által kijelölt szavak jelentését is, valamint a kérdőív kitöltése közben is kértem, hogy jelezzék, ha valami számukra nem érthető, ez a diák azonban egyszer sem tette ezt meg.

6. Mennyire volt élvezetes a mesék feldolgozása az órán?

1 2 3 4 5

Indokold meg a válaszod!

8 tanuló (80%) választotta az 5-öst, miszerint nagyon élvezetes volt a mesék feldolgozása. Ezen diákok többsége azzal indokolta válaszát, hogy jó volt a mesékről beszélgetni, de voltak eredményes megfogalmazások is: „*Nagyon elgondolkodtatott és nagyon megérintette a szívem, nagyon tetszett.*”; „*Nagyon élvezetes volt, mert érdekes és kalandosak voltak.*”. Érkezett olyan válasz is, hogy azért volt élvezetes az óra, mert egy számukra idegen tanár tartotta az órát, ezzel felkeltve a figyelmüket, kizökentve a mindennapok irodalom óraiból. A 10 gyerekből ketten (20%) jelölték

a 4-est, bár hasonlóan a többi diákhoz azt válaszolták, hogy elgondolkodtatta őket a mese és az utána feltett kérdések, valamint, hogy jó volt beszélgetni a meséről.

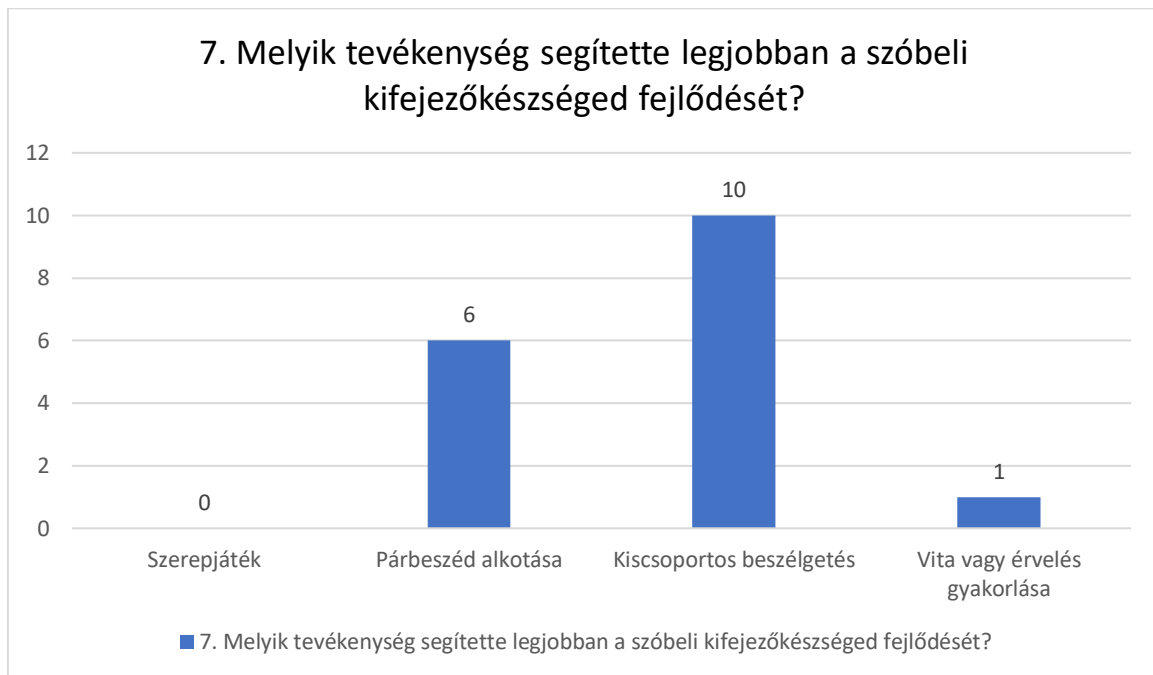
7. Melyik tevékenység segítette legjobban a szóbeli kifejezőképesség fejlődését?

- Szerepjáték
- Párbeszéd alkotása
- Kiscsoportos beszélgetés
- Vita vagy érvelés gyakorlása
- Egyéb: _____

Indokold meg a válaszod!

A kiscsoportos beszélgetés lehetőséget mind a 10 gyerek (100%) bejelölte. A kifejezés alatt azt a tevékenységet értem, amikor az ötödikesekkel közösen elvégeztük a mesékhez kapcsolódó feladatokat, megválaszoltuk a kérdéseket. Az eredmény jól mutatja, hogy a tanulók számára fontos a kommunikáció megléte a tanórák folyamán. Ha a pedagógus által irányított beszélgetés jól van megszervezve, az nem csak a tananyag könnyebb rögzülését segíti elő, de nagy szerepe van a kommunikációs kompetencia fejlődésében is. Az indoklásnál többen is úgy vélték, hogy a kiscsoportos beszélgetés által jobban meg tudták érteni az óra anyagát: *„Meg tudtuk beszélni együtt, hogy miről szólt és mi a tanulsága.”* A második legtöbbet jelölt lehetőség a párbeszédalkotás volt: *„Szerintem a párbeszédalkotás jó, a történetben nem beszéltek egymással, de ahogy alkottunk egyet, érdekesebb lett, mert így legalább beszélgettek.”*; *„Tetszett a párbeszédalkotás, mert így mindenki elmondhatja a saját verzióját”*.

Ezek a válaszok jól mutatják, hogy a tanulóknak szüksége van arra, hogy teret kapjanak kifejezni önálló gondolataikat. Egy tanuló jelölte a Vita vagy érvelés gyakorlása lehetőséget is, amelyet azzal magyarázott, hogy mindkét szereplőt meg kellett védeni, nem volt győztes és vesztes, bűnös vagy ártatlan.

8. Úgy érzed, hogy a mesék feldolgozása után bátrabban tudsz megszólalni az osztály előtt?

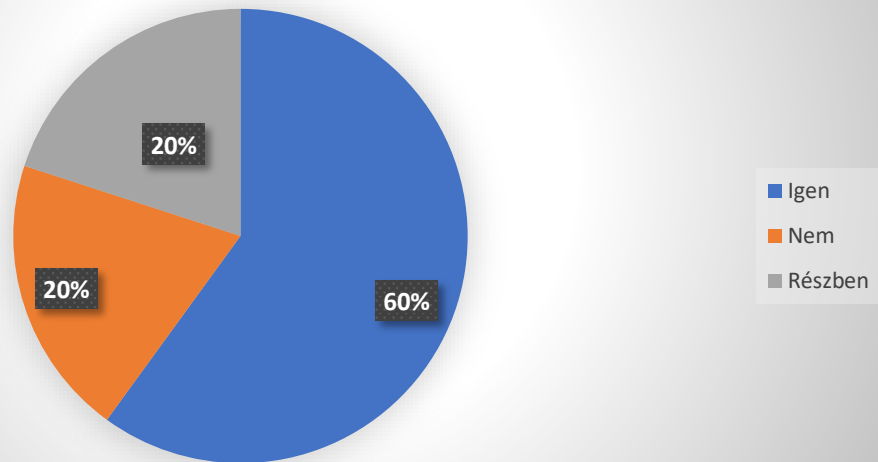
- a) Igen
- b) Nem
- c) Részben

Hozz fel példát!

Az ötödikesek közül összesen 6-an (60%) jelölték a c) Részben lehetőséget. Egy tanuló a következőképpen indokolta választát: „Mivel amikor közönség előtt állok, lámpalázam szokott lenni.”. Vagyis a diáknak fejlődhetett a szókincese, mondatalkotó, érvelő készsége, azonban nincs elég önbizalma, hogy szóban ezt a fejlődést megmutassa. 2 diák (20%) jelölte az a) Igen lehetőséget, amelyet a következőképpen indokoltak: „A mesék feldolgozása után sokkal bátrabban beszélek.”; „Most már sokkal nyitottabb vagyok és több témáról tudok beszélni”.

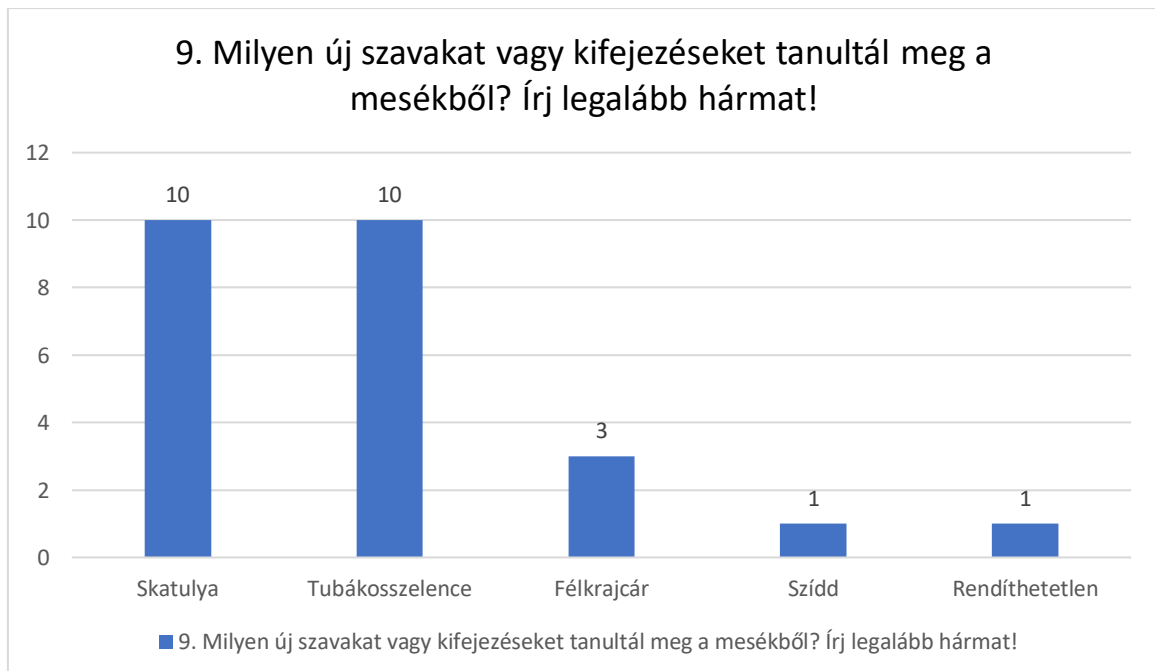
Továbbá 2-en (20%) jelölték a b) Nem választ. Az egyik tanuló egyáltalán nem indokolta meg a választát, míg a másik azzal érvelt, hogy ez egy mese, ami nincs ráhatással a beszédre.

8. Úgy érzed, hogy a mesék feldolgozása után bátrabban tudsz megszólalni az osztály előtt?

9. Milyen új szavakat vagy kifejezéseket tanultál meg a mesékből? Írj legalább hármat!

A diákok a következő szavakat adták meg: skatulya, tubákosszelence, szidd, félkrajcár. Erre a feladatra minden diáktól érkezett válasz.

10. Mennyire fejlődött szerinted az alábbi készség a mesék hatására?

(1 – nem fejlődött, 5 – sokat fejlődött)

Készség	1	2	3	4	5
Szóbeli kifejezőkészség	☐	☐	☐	☐	☐
Aktív hallgatás	☐	☐	☐	☐	☐
Véleményalkotás és indoklás	☐	☐	☐	☐	☐
Együttműködés csoportban	☐	☐	☐	☐	☐

Hozz fel példát!

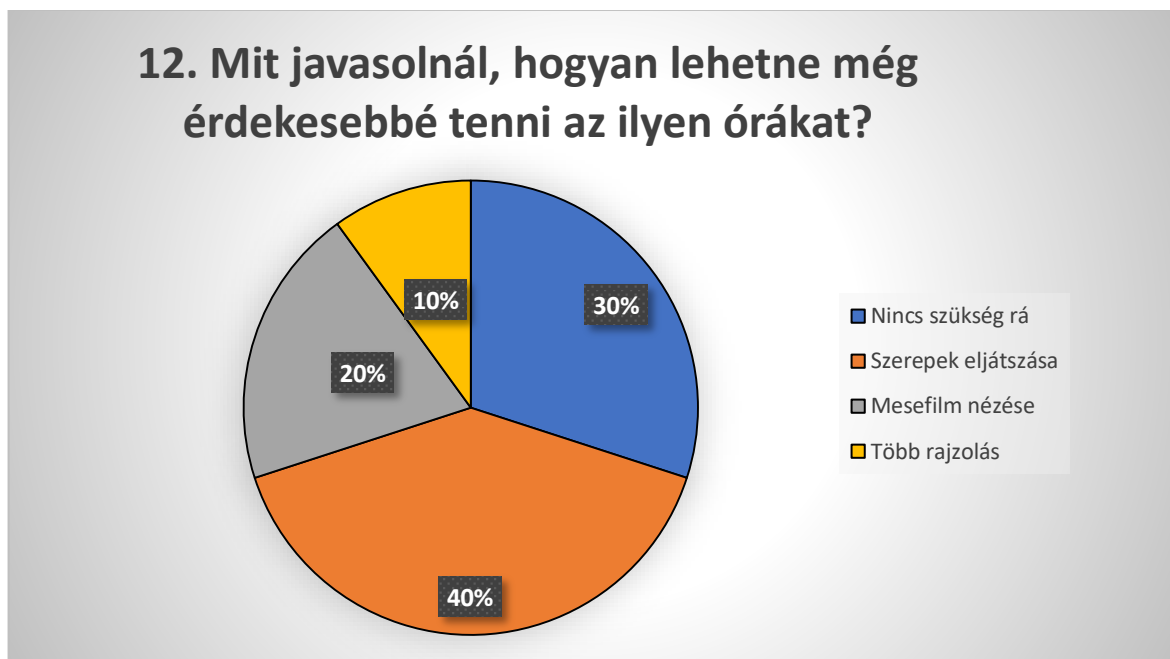
A szóbeli kifejezőkészségnél a diákok közül 5-en (50%) az 5-öst, 5-en (50%) a 4-est választották. Az aktív hallgatás készségnél szintén ez az eredmény mutatkozik, amelyet így indokolt egy diák: „*Könnyen oda tudok figyelni másra és jól tudok véleményt alkotni*”. A véleményalkotás és indoklás lehetőségénél 5 diák (50%) jelölte az 5-öst, 4-en (40%) a 4-est, és 1 tanuló (10%) a 3-ast. Az együttműködés csoportban készségnél megoszlanak a válaszok. Mindegyik szint kap jelölést a diákoktól. 3 diák (30%) jelölte a 4-est, 3 diák (30%) a 3-ast, mindössze 2-en (20%) az 5-öst, 1 diák (10%) a 2-est, valamint 1 diák (10%) az 1-est. Ezeket a válaszokat a következőképpen indokolják: „*Jól ki tudom fejezni magam, de beleszólok a másik mondanivalójába.*”; „*Nehezen tudok csapatban működni, mert beleszólok a más mondanivalójába*”.

11. Mely volt számodra a legemlékezetesebb rész a mesék feldolgozásakor?

Ennél a kérdésnél érkeztek rövid válaszok, mint: „*Párbeszéd*”, valamint hosszabban kifejtett gondolatok: „*Legjobban a tartalommegbeszélés, érzelmekről beszélgetés, és az is nagyon tetszett, hogy itt volt Petra néni, mert kedves és jól elmondta a két történetet*”. A válasz bizonyítja a kutatásom során felvetett és említett akadályok meglétét a gyermekek kommunikációs készségét illetően, miszerint a gyermek a tanórán nem csak a tananyag minél jobb elsajátítását igényli, de szüksége van a tartalmas beszélgetésekre, az érzelmekről való kommunikációra, mindezeket egy olyan pedagógus vezetésével, akinek az információ átadása mellett fontos a gyermek szellemi jóléte, készségei fejlesztésének előtérbe helyezése.

12. Mit javasolnál, hogyan lehetne még érdekesebbé tenni az ilyen órákat?

A diákok közül 3-an (30%) véli úgy, hogy nincs szükség arra, hogy érdekesebbé tegyünk az órákat. 4 diák (40%) szerint a szerepek eljátszása érdekesebbé tenné az órákat. 2-en (20%) válaszolták azt, hogy a meséket mesefilm formájában kellene megnézni, valamint 1 diák (10%) szerint többet kellene rajzolni órán.

13. Emlékszel-e a következő szavak jelentésére?

Skatulya: _____

Tubákos szelence: _____

Szidd: _____

Félkrajcár: _____

A diákok többnyire helyesen adták meg a szavak jelentését. Érkeztek azonban kevésbé jó válaszok is, mint a tubákosszelence: cigi. Bár a két szó között van összefüggés, a tubákosszelence helyes jelentése a dohánytartó doboz. A válasz jól mutatja, hogy a tankönyv itt nem vette figyelembe az ötödikesek kommunikációs fejlettségét, ugyanis nem megfelelően adta meg a szó jelentését, ezáltal zavart keltve a diákokban.

14. Fogalmazd meg, hogy mit jelentenek a következő erkölcsi értékek: rendíthetlenség, hűség! Te követed ezeket az értékeket?

Ennél a kérdésnél szintén kaptam rövidebb és hosszabb válaszokat: „Rendíthetlenség – kitartás és nem félség, hűség – kitartás.”; Rendíthetetlen – nem

fél semmitől, bátor, kitartó. Hűség – hűséges valamihez, kitart valaki mellett. Én követem ezeket az értékeket és nekem ezek fontosak”.

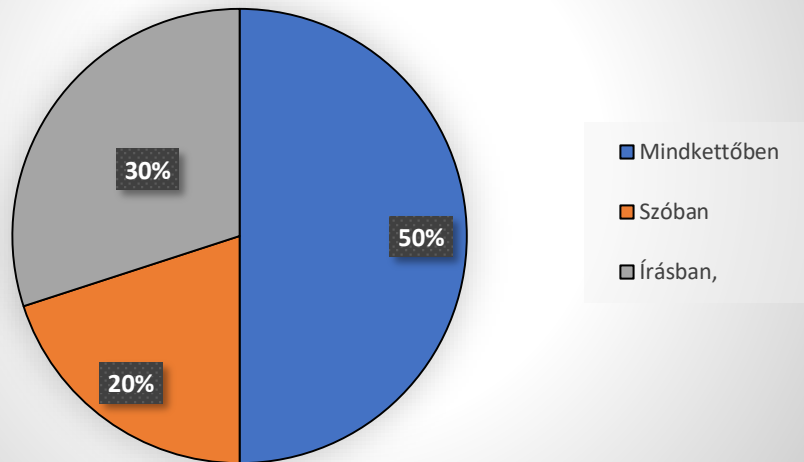
15. Írd le egy általad választott szereplő érzéseit a mesében! Mit váltanak ki belőled ezek az érzések?

A tanulók az előző kérdésekhez hasonlóan hosszú és rövid válaszokat adtak. A legtöbb diák nem csak egy szereplő érzését kívánta leírni, de több szereplőről is említést tesz. A kérdésre a következő válaszokat fogalmazták meg az ötödikesek: *„A császár kapzsisága, a kiskakas hűsége és a rendíthetetlen ólomkatona. A hűség az jó érzéseket, a rendíthetetlen az is jó érzéseket és a kapzsiság nem túl jó érzéseket.”*; *„A kiskakas azt váltja ki, hogy küzdjünk a tulajdonunkért és ne adjuk fel soha.”*; *„A kiskakas hűsége, a katona rendíthetetlensége nagyon tetszett, hogy mindig legyünk erősek és hűségesek.”*; *„Szerelem – az, amit az ólomkatona érzett a táncosnő iránt, szerintem ez egy kellemes érzés.”*

16. Szóban vagy írásban tudod jobban kifejezni magad? Indokold a válaszod!

Összesen 5-en (50%) válaszolták azt, hogy szóban és írásban egyaránt könnyen ki tudják fejezni magát: *„Szóban és írásban is. Szeretek másokkal beszélgetni. Szeretek írni”*. 2 diák (20%) számára könnyebb szóban kifejezni gondolatait: *„Jobban szeretek beszélni, mint leírni a véleményem vagy leírni az érzésem, nekem ez így egy kicsit fura, szóval beszélni jobb”*. 3 tanuló (30%) válaszolta azt, hogy írásban könnyebb kifejeznie önmagát: *„Én mind a kettőben ki tudom fejezni magam, de írásban jobban”*; *„Inkább írásban, mert több időm van megfogalmazni”*; *„Írásban jobban tudok elmélkedni és jobban ki tudom írni az érzéseimet”*.

16. Szóban vagy írásban tudod jobban kifejezni magad? Indokold a választod!

17. Mennyire érezted nehéznek a kérdőív kitöltését?

(1-könnyű volt; 5-nehéz volt)

1 2 3 4 5

Válaszod indokold meg röviden!

A diákok közül 8-an (80%) vélik úgy, hogy könnyű volt a kérdőív kitöltése, amit többnyire azzal indokoltak, hogy könnyűek, érthetőek voltak a kérdések. 2 diák (20%) jelölte a 4-est, azonban indoklásuk nem egyértelmű: „Könnyűek voltak a kérdések, de picit nehezek”.

Összegzésként elmondható, hogy a kérdőív eredményei értékes betekintést nyújtanak az ötödik osztályos diákok kommunikációs kompetenciájának helyzetébe. Véleményem szerint a tanulók többségének nehezebb kifejeznie magát írásban, gyakran pontatlanul fogalmaznak, nem megfelelő grammatikai szerkezeteket használnak, vagy épp a kérdés értelmezése okoz gondot számukra. A kitöltött kérdőívek azonban azt mutatják, hogy saját kommunikációs készségeik minőségét esetenként túlértékelik. Egyes diákok törekedtek az egyszavas válaszokra, mégis kommunikációs készségeiket jóra vagy kiválóra értékelték. Más tanulóktól helytelen volt az együttműködés csoportban nevű készség alulértékelése, hiszen ezeket a diákokat megfigyeltem közös munka során. Leszámítva azt, hogy gyakran egyszerre próbáltak válaszolni a kérdéseimre, jól tudtak együttműködni osztálytársaikkal és

velem, mint pedagógussal is. Hamar felismerték hibáikat, igyekeztek kijavítani azokat. A fogalmazás során nem féltek segítséget kérni, azonban figyeltem arra is, hogy minél önállóbb gondolatok töltsék ki a tanórán történő beszélgetést. A kérdőívben megfogalmazott válaszok jól mutatják a diákok készségeinek azon fejlesztendő területeit, amelyekre érdemes a jövőben nagyobb hangsúlyt fektetni a tanulási folyamat alkalmával.

3.5. Óratervezet

Az alkalmazó feladatmegoldó típusú órát a Bótrágyi Gimnázium 5. osztályában vezettem le. Az órák célja az volt, hogy a tantervben jelölt elméleti anyag átadása mellett fejlesszem az ötödikes diákok kommunikációs kompetenciáját. Az osztály létszáma tíz fő, 7 lány és 3 fiú. A tanterv ezen anyagok átadására egy-egy tanórát irányozott elő.

Óratervezet

Irodalom

5. osztály

Téma: A népmese. A kiskakas gyémántfélkrajcárja

Oktatási cél: A mese és népmese fogalmának megismerése. A népmesék fajtáinak, szerkezeti felépítésének ismerete.

Nevelési cél: Erkölcsi értékek közvetítése, érzelmi nevelés.

Szemléltető eszközök: Tankönyv, tanári számítógép

Óratípus: Alkalmazó feladatmegoldó

Irodalom: Debreceni Anikó: Irodalom (magyar és világirodalom). Tankönyv az általános középfokú oktatási intézmények 5. osztálya számára. Integrált irodalom.

– Lviv: Szvit Kiadó, 2022.

Idő	Az óra menete	Módszeres eljárások
1'	Szervezés -Vegyük elő a magyar irodalom könyvet és füzetet!	Meghallgatom az ügyeletes tanulót, beírom a nagynaplóba a hiányzókat.
3'	Számonkérés I. Kérdés az osztályhoz: Mi volt az előző óránk témája? II. Egyéni, szóbeli feleltetés 1) Mit tudsz a népdalról? 2) Magyarázd meg a következő fogalmakat: ritmus, rím, refrén! 3) Mit nevezünk népköltészetnek?	Az első kérdést az osztályhoz intézem. Majd nevéen szólítom az egyik tanulót, kihívom a táblához a kisnaplójával és a füzetével. Átnézem a füzetét. A felelet végén értékelem, a jegyet megindokolom, beírom a kis- és nagynaplóba.

15'	<p>Az új anyag átadása</p> <p><u>Előkészítés:</u></p> <p>- Az előző órán megismerkedtünk a népdal műfajával, szerepével a népköltészetben. Beszéltünk a népdalok fajtáiról, népdalgyűjtőkről. Megtanultuk mi az az ütemhangsúlyos verselés, a ritmus, a rím, a refrén.</p> <p>- A mai órán belépünk a népmesék világába. Már van ismeretek a népköltészetéről. Mit gondoltok, miért tartoznak a népmesék a népköltészethez?</p> <p><u>Motiváció:</u> A népmese fontos szerepet tölt be a gyerekek életében, ezért fontos ismerniük annak fogalmát, fajtáit, főbb jellemzőit.</p> <p><u>Célkitűzés:</u> A tanuló merüljön el a népmesék világában és érezze jól magát benne, találjon menedéket, erőt. Tudja megkülönböztetni a népmesék fajtait, ismerje fel őket és tudjon példákat mondani. Értse a csodás elemek szerepét a mesékben. Tudja a meseformulákat.</p> <p>-Ismerkedjünk meg a mese fogalmával! A mese csodás elemekkel átszőtt, kitalált történetek kimeríthetetlen kincsháza. A mesék két fő válfaját különböztetjük meg: a népmesét és a műmesét. A két mesetípus hasonlít egymásra, hisz mindkettőben a szereplők csodás kalandokat élnek át, képzelet alkotta lényekkel (törpékkel, óriásokkal, tündérekkel, manókkal, sárkányokkal) találkoznak. Az állatok, a növények, a tárgyak gyakran emberi tulajdonsággal rendelkeznek. Az európai népmesék a keleti mesékben gyökereznek. Indiából, a Pancsatantrából, valamint az Ezeregyéjszaka meséiből.</p> <p>A népmesék ismeretlen szerzőjű mesék. Terjedésük és fennmaradásuk a</p>	<p>Tanári magyarázat megbeszélés módszerével.</p> <p>A dátumot és a témát felírom a táblára, majd beíratom a füzetbe.</p> <p>A mese definícióját beíratom a füzetbe.</p>
-----	--	--

szájhagyományhoz kötődik. Mondanivalója valami általános, örök érvényű igazság, a világ jobbításának szándéka. A jó mindig elnyeri jutalmát, míg a rossz, a gonosz szándékú példásan megbűnhődik.

A népmese epikus jellegű, csodás elemekkel átszótt, verses vagy prózai népköltészeti alkotás.

Az események fűzése szempontjából megkülönböztetünk valós mesét (Az okos lány), tündérmesét, hősmesét, állatmesét, hazugmesét, csalimesét, szólásmagyarázó mesét.

Vándormotívum. Egyes népek meséinek alap gondolata, mozzanatai megtalálhatóak más népek meséiben. A vándormotívumokat helyi színekkel, nemzeti vonásokkal gazdagítják, s mindez elkülöníti a különböző népek mesevilágát egymástól. Például a Csipkerózsika, a Grimm-féle német népmese gyűjtemény meséje, megtalálható a francia és az orosz népmesék között, magyar változata azonban nincsen.

A népmesék hősei lehetnek emberek, állatok, de akár csak a mesében létező lények is. Általában csodálatos tettek véghezvitelére képesek. Mindenhez gyakran van szükség varázsszerekre. A varázsszerek lendíti át a nehézségeken, és mindig a mondanivaló igazságát segíti elő.

A népmese szerkezeti felépítése:

A népmesék gyakran rendelkeznek **bevezető formulával**, mint *hol volt, hol nem volt...*

Ezt követi a **kiindulópont**, megismerkedünk a hőssel, a szüleivel, társadalmi rangjával stb. A **bonyodalom** drámai, főleg párbeszédes formában halad a mese **tetőpontja** felé. A **megoldás** az optimista befejezést segíti elő. A mesék többsége **záróformulával** ér véget, például: *itt a vége, fuss el véle.*

A mesék szerkezeti felépítésében a hármas tagozódás figyelhető meg, s a szereplők száma

A népmese fogalmát és típusait beíratom a füzetbe.

	ritkán haladja meg a hetet. A mesei számok is a leggyakrabban a három, a hét és a tizenkettő.	
30'	<p>Begyakorlás</p> <ul style="list-style-type: none"> - Olvassuk el szereposztásban A kiskakas gyémántfélkrajcárja című népmesét a tankönyv 56. oldalán. - Milyen ismeretlen szavakkal talákoztunk a mesében? Félkrajcár – csekély értékű aprópénz; szídd – szívd - 1. Kik a népmese szereplői? - 2. Milyenek ismertétek meg a kiskakast? - 3. Mi történt volna, ha a kis kakas nem megy el a török császárhoz? - 4. Miért akarta mindenáron visszaszerezni a félkrajcárt? - 5. Kinek ért többet a pénzérme: a kiskakasnak vagy a török császárnak? Miért? 	<p>Három szerepet osztok ki a tanulók között: narrátor, kiskakas, török császár. A felolvasás előtt felhívom a diákok figyelmét a hangsúlyos olvasás fontosságára. A szerepek kiosztásánál két tanulót választok a jelentkezők közül, akiknek a kiskakas és a török császár szerepét adom, valamint egy félénkebb tanulót, aki a narrációt olvassa, mivel ez kevesebb hangsúlyozást igényel olvasás közben.</p> <p>Megbeszéljük az ismeretlen szavak jelentését.</p> <p>A könnyebb kérdéseknél igyekszem olyan tanulót szólítani, aki kevésbé aktív az órán. A hosszabb választ igénylő kérdéseknél aktív diákokat szólítok válaszadásra. A nehezebb kérdéseknél figyelem és felmérem a</p>

	<p>Kérdések:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Mi a mese? Milyen két fajtája ismert? 2) Mi a vándormotívum? 3) Hogy épül fel a mese? Milyen állandó formulák szerepelnek a mesében? 	<p>Az összefoglalásnál a gyengébb tanulókat kérdezem. A válaszokat még egyszer közösen megbeszéljük. Értékelem az osztály órai teljesítményét.</p>
--	--	--

Készítette: Komári Petra

Az óra folyamán megismerkedtünk a népmese fogalmával, hőseivel, szerkezeti felépítésével. Megtanultuk mi az a vándormotívum. Megismertük A kiskakas gyémántfélkrajcárja című népmesét. A tanóra folyamán megfigyeltem a diákok reakcióit, a testbeszédükből értelmeztem a tananyag nehézségeit.

Óratervezet

Irodalom

5. osztály

Téma: Hans Christian Andersen: A rendíthetetlen ólomkatona

Oktatási cél: A mese tartalmának és mondanivalójának megértése. A mese szerkezeti sajátosságainak és stílusjegyeinek felismerése.

Nevelési cél: Kritikus és empátikus gondolkodás fejlesztése. Az érzelmi-erkölcsi témák elemzése.

Szemléltető eszközök: Tankönyv

Óratípus: Alkalmazó feladatmegoldó

Irodalom: Debreceni Anikó: Irodalom (magyar és világirodalom). Tankönyv az általános közép fokú oktatási intézmények 5. osztálya számára. Integrált irodalom.
– Lviv: Szvit Kiadó, 2022.

Idő	Az óra menete	Módszeres eljárások
1'	Szervezés -Vegyük elő a magyar irodalom könyvet és füzetet!	Meghallgatom az ügyeletes tanulót, beírom a nagynaplóba a hiányzókat.
3'	Számonkérés III. Kérdés az osztályhoz: Mi volt az előző óránk témája? IV. Egyéni, szóbeli feleltetés 3) Mit tudsz a Grimm-testvérekről? 4) Mik azok az állatmesék? 5) Mi a műmese?	Az első kérdést az osztályhoz intézem. Majd nevéen szólítom az egyik tanulót, kihívom a táblához a kispapjával és a füzetével. Átnézem a házi feladatot. A felelet végén értékelem, a jegyet megindokolom, beírom a kis- és nagynaplóba.
10'	Az új anyag átadása <u>Előkészítés:</u> - Az előző órán a Grimm-testvérek életéről, munkásságáról beszéltek. Megtudtátok, hogy miért jelentősek ezek a mesék a világirodalomban, milyen motívumok	Tanári magyarázat megbeszélés módszerével. A dátumot és a témát felírom a táblára, majd beírom a füzetbe.

jellennek meg mesékben. Megismerkedtetek A békakirály című történettel.

- A mai órán egy újabb szerzővel ismerkedünk meg, Hans Christian Andersennel és egy nagyon szép, általa írt mesével, A rendíthetetlen ólomkatona című történettel.

- Hallottatok már Andersenről és az ő meséiről?

Motiváció: A rendíthetlenség, a kitartás, a hűség és szerelem fogalmának megismerése a mese által.

Célkitűzés: A szerző munkásságának megismerése, a mese tartalmának ismerete, a kommunikációs készség fejlesztése.

- Hans Christian Andersen dán meseíró 30 évesen kezdett meséket írni pénzkeresés céljából, azonban történetei hamar világhírűvé tették. Bár eleinte szegényllte a gyerekirodalmat, felismerte tehetségét, és élete végéig, több mint 40 éven át, meséket írt. Összesen 156 meséje jelent meg több mint 80 nyelven. Legismertebb művei, mint *A király új ruhája*, *A kis gyufaárus lány*, *A rút kiskacsa* vagy *A rendíthetetlen ólomkatona* már népmeseként élnek a köztudatban. Andersen különlegessége, hogy élettelen tárgyakat is megszemélyesít, hétköznapi élethelyzeteket mutatva be. Műveiben az érzelmek, a szenvedés és az apró örömsök keverednek különleges fantáziavilággal.

- Amit a műről tudnod kell.

A kérdést az osztályhoz intézem.

	<p>Hans Christian Andersen A rendíthetetlen ólomkatona című meséje egy féllábú ólomkatona történetét meséli el, akit utolsóként öntöttek ki, így hiányzik az egyik lába. Bár bátor és kitartó, bajtársai lenézik őt testi hibája miatt. A katona beleszeret egy szép papírbalerinába, akit elérhetetlennek érez, hiszen ő is egy lábon áll, mintha hasonlítának egymásra.</p> <p>A történet egyik fontos mellékszereplője a dohányos dobozban élő ördögfiók, aki féltékenyen figyeli a katona érzéseit. A katona egy játék során kiesik az ablakon, és ezzel megkezdődik kalandos, veszélyekkel teli utazása a külvilágban. A gyerekek papírcsónakban elindítják a vízbe, majd csatorna patkányok között sodródik a csatorna vizén. Végül egy hal lenyeli, amelyet kifognak és hazavisznek – így kerül vissza abba a házba, ahonnan elindult.</p> <p>A mese fő gondolata a kítaszítottság érzésének kifejezése. Aktualitása abban rejlik, hogy a társadalom gyakran kirekeszti azt, aki más. A mese a hűség, a rendíthetlenség és a szerelem erejét hangsúlyozza, de azt is megmutatja, hogy a kapcsolatokat sokszor külső erők, mint a féltékenység, előítéletek vagy rosszindulat, irányítják. Andersen ebben a romantikus történetben a városi élet tárgyain keresztül emberi érzelmeket, konfliktusokat és erkölcsi kérdéseket jelenít meg.</p>	
30'	<p>Begyakorlás</p> <ul style="list-style-type: none"> - Olvassuk el A rendíthetetlen ólomkatona című mesét a tankönyv 119. oldalán. 	<p>A mese felolvasásához egyesével szólítom a diákokat. Először azokat, akik</p>

	<p>- Milyen ismeretlen szavakkal találkoztunk a mesében? Papírmásé-kastély – vastag, kemény papírból készült játék; skatulya – doboz; tubákos szelence – dohányport tartó szelence; palavessző – rudacska a palatáblára való íráshoz</p> <p>tubákos szelence – dohányport tartó doboz.</p> <p>- 1. Mi Andersen meseköltészetének újdonsága? - 2. Milyen mese A rendíthetetlen ólomkatona? - 3. Figyeld meg a helyszínt, a szereplőket, a mesei fordulatokat stb.! - 4. Miben tér el Andersen meséjének cselekménye a népmesék sajátos építkezésmódjától?</p> <p>- 5. Miért adta ezt a címet szerintetek Andersen a mesének? Miben rendíthetetlen az ólomkatona? Bizonyítsd rendíthetlenségét a szövegből vett részletekkel!</p>	<p>jelentkeznek, majd igyekszem olyan tanulót is szólítani, aki kevésbé aktív az órán. A felolvasás közben figyelem a tanulók olvasási készségét.</p> <p>A felolvasást követően megbeszéljük az ismeretlen szavak jelentését.</p> <p>A szükséges szavaknál saját magyarázatot használok.</p> <p>A könnyebb kérdéseknél igyekszem olyan tanulót szólítani, aki kevésbé aktív az órán. A hosszabb választ igénylő kérdéseknél aktív diákokat szólítok válaszadásra. A nehezebb kérdéseknél figyelem és felmérem a diákok kommunikációs kompetenciáját. Minden kérdést és választ közösen beszélünk meg.</p> <p>A kérdésnél megfigyelem a válaszoló diák érvelési készségét.</p>
--	---	---

	<ul style="list-style-type: none"> - 6. Mondjátok el tömören az ólomkatona kalandjait! - 7. Hogy gondolod, miért dobta a kisfiú tűzbe az ólomkatonát? Miért, és kire haragudhatott? - 8. Annak ellenére, hogy az ólomkatona elbukik, a rendíthetlenség, a hűség erkölcsi érték. Te mit gondolsz ezekről a dolgokról? - 9. Miután a mese főszereplőit elemésztette a tűz, mi maradt utánuk? - 10. Képzeljétek el, hogy a ti játékaitek is életre kelnek éjjel. „Ők” mit csinálnának? Miről beszélgethetnek? - 11. Adj új címét a mesének! Írd le a füzetedbe! - 12. Képzeld el, hogy az ólomkatona és a táncosnő mégis megszólal a mesében! 	<p>Felhívom a diákok figyelmét arra, hogy válaszuk tömör és lényegre törő legyen.</p> <p>A kérdésnél két diákot szólítok, egy aktívabbat és egy kevésbé aktívát. Válaszaikat összehasonlítom.</p> <p>Hagyok gondolkodási időt a diákok számára, felhívom a figyelmüket arra, hogy válaszaikat gondolják át. Szintén egy aktív és egy kevésbé aktív diákot szólítok.</p> <p>Igyekszem minél több időt szánni a válaszolásra, hogy minden diákot meghallgassak. Közben megfigyelem szóbeli kifejezőkészségüket.</p> <p>A diákok által fogalmazott címeket beíratom a füzetbe.</p> <p>A feladathoz két csoportra osztom az</p>
--	---	--

	Vajon mit mondhatnak egymásnak? Írd le a párbeszédjüket!	osztályt: a lányok képviselik a táncosnőt, a fiúk az ólomkatonát. Közösen alkotjuk meg a párbeszédet. A párbeszédet beíratom a füzetbe.
40'	Házi feladat Megismételni az órán átvett anyagot a tankönyv segítségével. Fogalmazd meg egy általad választott szereplő érzéseit a mesében!	A házi feladatot felírom a táblára, beíratom a füzetbe és a kisnaplóba is.
44'	Összefoglalás Kérdések: 1) Mi Andersen meseköltészetének újdonsága? 2) Mi A rendíthetetlen ólomkatona című mesének a mondanivalója? 3) Milyen csodás elemek találhatóak a műben?	Egyszerű kérdéseket intézek az osztályhoz. Az összefoglalásnál a gyengébb tanulókat kérdezem. A válaszokat még egyszer közösen megbeszéljük. Értékelem az osztály órai teljesítményét.

Készítette: Komári Petra

Az óra folyamán megismerkedtünk Hans Christian Andersen műmese szerzővel, rövid életútjával, A rendíthetetlen ólomkatona című meséjével. A mese által megismertük a rendíthetetlenség, hűség, szerelem fogalmak jelentőségét. A tanóra folyamán megfigyeltem a diákok reakcióit, a testbeszédükből értelmeztem a tananyag nehézségeit.

BEFEJEZÉS

KÖVETKEZTETÉSEK LEVONÁSA

Dolgozatomban a kommunikációs kompetencia fejlesztését kutattam a középiskola 5. osztályában a tantervben kijelölt mesék alapján. Bemutattam többek között a kommunikációs készség fogalmát, sajátosságait, fejlesztésének módszereit, a kommunikációs készséget befolyásoló tényezőket. Az általam használt módszerek a kommunikációs készség fejlesztésére sikeres eredményeket hoztak a Bótrágyi Gimnázium 5.osztályában.

A kommunikációs kompetencia különösen fontos egy személy életében, hisz segítségével tudjuk kifejezni gondolatainkat, véleményünket, kívánságainkat, önmagunkat. Pedagógusként nap, mint nap találkozom olyan helyzetekkel, amelyek azt bizonyítják, hogy már kisgyermekkorban szükség van a kommunikációs készség fejlesztésére. A kommunikáció az élet minden területén meghatározó, ezért érdemes folyamatosan fejleszteni ezt a készséget.

A mai oktatásban és nevelésben nagy hangsúlyt kell fektetni a különböző készségek fejlesztésére, ugyanis számtalan fejlődést befolyásoló tényező van jelen a gyerekek életében. Ilyen például a nem megfelelő iskolai környezet, családi háttér, társadalmi környezet, digitális eszközök jelenléte. A pedagógusoknak nagy szerepük van a megfelelő iskolai légkör megteremtésében, hogy a diákok készségei fejlődhessenek. Kutatásom bizonyítja, hogy a tanulók megfelelő környezet és eszközök segítségével könnyebben tudják fejleszteni készségeiket.

A kommunikáció fejlesztésére kiváló eszköz lehet az irodalom. Az 5. osztályos tanterv és a hozzá kapcsolódó tankönyv általi kérdések többnyire segítségül szolgálhatnak a beszéd-készség fejlesztésében. Munkám során két mesetípussal dolgoztam, a népmesével és a műmesével. A hozzájuk kapcsolódó mesékkal – A kiskakas gyémántfélkrajcárja; Hans Christian Andersen: A rendíthetetlen ólomkatona - kérdésekkel, játékos feladatokkal kívántam fejleszteni a gyerekek kommunikációs kompetenciáit. Kutatásomat a második félév elején kezdtem, amikor is megfigyeltem és fejlesztettem a tanulók készségeit, majd félév végén, kérdőív segítségével felmértem munkám eredményét. A kérdőíves felmérés jól

mutatja, hogy a diákok kommunikációs készségei még igénylik a további foglalkozást, fejlesztést. A tantervben megszabott óraszámok kevésnek bizonyulnak ahhoz, hogy a tanulók készségei megfelelően legyenek fejlesztve a tanórák során. A tanterv által kijelölt és általam alkalmazott mesék egészét tekintve alkalmasak voltak az ötödikes diákok kommunikációs készségének fejlesztésére, azonban fontos megemlítenem, hogy egyes szómagyarázatoknál a szerzőnek jobban figyelembe kellett volna venni egy 10-11 éves gyermek szókincsét, valamint egyes kérdéseknél konkrétan lehetett volna fogalmaznia, hogy sem a kérdés értelmezése, sem a kérdésre történő válasz megfogalmazása ne okozzon gondot a tanulóknak.

Munkám jól tükrözi a mai iskoláskorú gyermekek készségeinek elmaradottságát, azonban kellő odafigyeléssel, megfelelő munkával az irodalom által ezek a készségek fejleszthetőek. Hiszem, hogy pedagógusként nemcsak a tananyag átadása a célom, hanem példát mutatni, segíteni tanítványaimat céljaik elérésében. Ebben pedig kulcsfontosságú szerepe van a kommunikációnak. A művek elemzése, a szereplőkkel való azonosulás, a szerepjáték, a kiscsoporton belül történő irányított beszélgetés segítik a diákokat abban, hogy saját gondolataikat, véleményüket, álláspontjukat ne féljenek megosztani másokkal. A pedagógus és az irodalom együttes hatása nem csak a tanulók beszédképességét, de empátiáját, szociális kapcsolatait is fejleszti, ezzel hozzájárulva egy teljesebb, tudatosabb személyiség kialakulásához.

A FELHASZNÁLT SZAKIRODAOM JEGYZÉKE

1. Bańczerowski Janusz. A kommunikatív kompetencia és összetevői. In: Magyar Nyelvőr 277–286., 1994.
2. Betty Hart – Todd R. Risley. Meaningful Differences in the Everyday Experience of Young American Children – Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co., 1995.
3. Bruno Bettelheim. A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek – Budapest: Gondolat Könyvkiadó, 1985.
4. C. Webster-Stratton. How to promote children's social and emotional competence – London: SAGE Publication Inc., 2002.
5. Carolyn Webster-Stratton. How to Promote Children's Social and Emotional Competence. – SAGE Publications, 2000.
6. Csapó Benő. A képességek fejlődése és iskolai fejlesztése – Budapest: Akadémiai Kiadó, 2003.
7. Csapó Benő. A tudás és kompetenciák – Budapest: Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 2009.
8. D. F. Turnstall. Social Competence Needs in Young Children: What the Research Says – New Orleans, 1994.
9. Dankó Ervinné. Nyelvi-kommunikációs nevelés az óvodában. Óvodapedagógusok, tanítók és szülők könyve a három-hétévesek fejlesztéséhez – Budapest, OKKER Kiadó, 2005.
10. Debreceni Anikó. Irodalom (magyar és világirodalom). Tankönyv az általános középfokú oktatási intézmények 5. osztálya számára – Lviv: Szvit Kiadó, 2022.
11. E. Griffin. A First Look at Communication Theory – New York: McGraw-Hill Education, 2009.
12. Forgács József. A társas érintkezés pszichológiája – Budapest: Gondolat Kiadó, 1989.
13. Fülöp Márta. A szociális készségek fejlesztésének elméletéről és gyakorlatáról In: Pedagógiai Szemle, 3. szám, 49-58., 1991.

14. G. Shepherd. A szociális készségek fejlesztése In: Zsolnai Anikó: Szociális kompetencia – társas viselkedés. – Budapest: Gondolat Kiadó, 1983, 151-169.
15. Geecső Tamás. Nyelvi kompetencia – kommunikatív kompetencia – Budapest: Tinta Kiadó, 2006.
16. Gósy Mária. A beszédészlelés és a beszédmegértés fejlesztése (szóban és írásban) iskolásoknak – Budapest: NIKOL KKT, 2005.
17. H. Tomesz Tímea és H. Varga Gyula. A Kommunikációs készségfejlesztés a pedagógiai munkában – Budapest: Hungarovox Bt., 2016.
18. H. Tomesz Tímea. A kommunikációs készségfejlesztés lehetőségei a felső tagozatos nyelvtankönyvben In: Acta Universitatis de Carolo Eszterhazy Nominatae. Sectio Linguistica Hungarica, 46. pp. 149-156., 2020.
19. H. Varga Gyula. A kommunikáció oktatása – Budapest: Hungarovox Kiadó, 2009.
20. Horányi Özséb. A kommunikációról. In: Béres István – Horányi Özséb (szerk.) Társadalmi kommunikáció – Budapest: Osiris Kiadó, 1999.
21. Horváth Miklós: Nyitott tanulási formák alkalmazása a tanulási és kommunikációs képességek, valamint a szociális kompetencia fejlesztése területén, tanulásban akadályozott gyermekeknél In: Gyógypedagógiai szemle 33. évf. 2. sz., 121-128., 2005.
22. J. Hill. Teaching Literature in the Language Class Room – Macmillan Education, 1987.
23. John D. Mayer - Peter Salovey - David R. Caruso. Emotional Intelligence: Theory, Findings, and Implications - Taylor & Francis, Ltd, 2004.
24. Józsa Krisztián. Az első osztályos tanulók elemi alapkészségeinek fejlettsége. Egy longitudinális kutatás első mérési pontja In: Iskolakultúra, 11. szám, 2004.
25. K. R. Wentzel. Peers and academic functioning at school: A review of research – New York: Guilford Press, 2009.

26. Kathryn R. Wentzel. Peer Relationships, Motivation, and Academic Performance at School In: Handbook of competence and motivation, Guilford Publications, 2021
27. Konta Ildikó – Zsolnai Anikó. A szociális készségek játékos fejlesztése az iskolában – Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2002.
28. Marc Prensky. Digital Natives, Digital Immigrants In: On the Horizon – MCB University Press, 2001.
29. Mercer N. Words and Minds: How We Use Language to Think Together – London: Routledge, 2000.
30. Nagy József - Szombathelyiné Dr. Nyitrai Ágnes - Vidákovich Tibor Dr. - DIFER - Fejlesztés mesékkel. Tanári kézikönyv - Az anyanyelv, a gondolkodás fejlődésének segítése mesékkel 4-8 éves életkorban – Szeged: Mozaik Kiadó, 2017.
31. Nagy József és Zsolnai Anikó (2001): Szociális kompetencia és nevelés. In: Falus Iván (szerk.): Tanulmányok a neveléstudomány köréből – Budapest: Osiris Kiadó, 2001, 251–269.
32. Nagy József. Az alapkészségek fejlődése és fejlesztése – Szeged: Mozaik Kiadó, 2004.
33. Nagy József. Nevelési kézikönyv – Szeged: Mozaik Oktatási Kiadó, 1996.
34. Nagy József. Segítés és pedagógia In: Magyar Pedagógia, 3-4. szám, 157-200., 1995.
35. Nagy József. XXI. század és nevelés – Budapest: Osiris Kiadó, 2000.
36. Németh Erzsébet. A személyes hatékonyság fejlesztése – Budapest, Századvég Kiadó, 2009.
37. Németh Erzsébet. Az önismeret és a kommunikációs készség fejlesztése – Budapest: Századvég Kiadó, 2002.
38. Owen D. W. Hargie. The Handbook of Communication Skills – London: Routledge, 1996.
39. P. Trower – B. Bryant – M. Argyle. Social skills and mental health – Pittsburg: University of Pittsburgh Press, 1978.

40. Pamela J. Cooper - Rives Collins - Maurice Saxby. *The Power of the Story* - South Melbourne: Macmillan Education Australia, 1994.
41. Paul Gee. *An Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method* – London: Routledge, 2014.
42. Robin Alexander. *Towards Dialogic Teaching: Rethinking Classroom Talk* – Dorchester Publishing Company, Incorporated, 2008.
43. S. Spence. *Developments in social skills training* – London: Academic Press, 1992.
44. Shannon, C. E., & Weaver, W. *The Mathematical Theory of Communication* – Urbana: The University of Illinois Press, 1964.
45. Szabó Ferenc. A kommunikatív kompetencia. In: *Anyanyelv-pedagógia* 2. szám, 2010.
46. Szőke-Milinte Enikő A kommunikációs kompetencia a 2012-es NAT-vitaanyagban In: *Anyanyelvpedagógia* 2012, 2. szám.
47. Tancz Tünde. Népmesék az anyanyelvi kultúra- és kompetenciafejlesztés szolgálatában. In: Klaudy Kinga – Dobos Csilla (szerk.) *A világ nyelvei és a nyelvek világa. Soknyelvűség a gazdaságban, a tudományban és az oktatásban. A XV. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai.* – Miskolc: MANYE, 2005.
48. Tancz Tünde. Népmesék az óvodai anyanyelvi-kommunikációs nevelésben In: *Anyanyelv-pedagógia*, 2009. 2. szám.
49. Thomas Gordon. *Parent Effectiveness Training: The Proven Program for Raising Responsible Children* – New York: Three Rivers Press, 2000.
50. Tricia Hedge. *Teaching and Learning in the Language Classroom* – Oxford: Oxford University Press, 2000.
51. Turkle, S. *Reclaiming Conversation. The Power of Talk in a Digital Age* – New York, Penguin Books, 2015.
52. Vastagh Zoltán. *Mikrocsoportok az iskolai osztályokban* – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1980.

53. Zsolnai Anikó – Lesznyák Márta – Kasik László. A szociális és az érzelmi kompetencia néhány készségének fejlettsége óvodás korban. // Magyar Pedagógia 107. évf. 3. szám, Szeged, 2007
54. Zsolnai Anikó. A szociális készségek fejlődése és fejlesztése gyermekkorban In: Iskolakultúra Online, 2, 2008, 119-140.
55. Zsolnai Anikó. A szociális kompetencia fejlettsége serdülőkorban In: Magyar Pedagógia, 4. szám, 1998, 339-362.
56. Zsolnai Anikó. A szociális kompetencia fejlődése gyermekkorban In: Új Pedagógiai Szemle, 1. szám, 68-74., 1995.
57. Zsolnai Anikó. Kötődés és nevelés – Budapest: Eötvös József Könyvkiadó, 2001.
58. Zsolnai Anikó. Összefüggések a szociális kompetencia egyes komponensei, a tanulási motívumok és az iskolai tudás között – Szeged: JATEPress, 1999.

Hivatkozások

59. <https://www.scribd.com/document/463102629/A12>
60. https://realj.mtak.hu/16719/1/EPA00011_iskolakultura_2018_01-02.pdf
61. <https://mon.gov.ua/tag/nova-ukrainska-shkola?&tag=nova-ukrainska-shkola>

REZÜMÉ (UKRÁN ÉS ANGOL NYELVEN)

У своїй роботі я досліджувала розвиток комунікативної компетентності в 5-му класі середньої школи на основі казок, визначених навчальною програмою. Я представила, зокрема, поняття та особливості комунікативної компетентності, методи її розвитку, а також чинники, що впливають на формування комунікативних навичок. Методи, які я застосовувала для розвитку комунікативних навичок, дали успішні результати в 5-му класі Батрадівської гімназії.

Комунікативна компетентність має велике значення в житті кожної людини, адже саме з її допомогою ми висловлюємо свої думки, погляди, побажання та самих себе. Як педагог я щодня стикаюся з ситуаціями, які доводять, що розвивати комунікативні навички необхідно вже з раннього дитинства. Комунікація є визначальною в усіх сферах життя, тому цю навичку варто постійно вдосконалювати.

У сучасній освіті та вихованні слід приділяти велику увагу розвитку різноманітних навичок, адже в житті дітей присутні численні фактори, що впливають на розвиток. Такими є, наприклад, неблагополучне шкільне середовище, умови в родині, соціальне оточення, наявність цифрових пристроїв. Важливу роль у створенні відповідної шкільної атмосфери, яка сприяє розвитку навичок учнів, відіграють саме педагоги. Моє дослідження підтверджує, що за сприятливих умов та з відповідними засобами учні значно легше можуть розвивати свої навички.

Чудовим інструментом розвитку комунікації є література. Навчальна програма 5-го класу та питання, що містяться в підручнику, можуть значно сприяти розвитку усного мовлення. У своїй роботі я використовувала два типи казок — народну та авторську. За допомогою обраних творів («Діамантовий півник» та Ганс Крістіан Андерсен «Непохитний олов'яний солдатик») я розробила питання і творчі завдання, спрямовані на розвиток комунікативної компетентності дітей. Дослідження я розпочала на початку другого семестру, коли спостерігала за учнями та розвивала їхні навички, а в кінці семестру

оцінила результати за допомогою анкети. Анкетування чітко показало, що учні ще потребують подальших занять і розвитку комунікації. Кількість навчальних годин, визначених програмою, виявилася недостатньою для повноцінного розвитку комунікативних навичок на уроках. Загалом, казки, які я використовувала, добре підходили для розвитку комунікативних навичок п'ятикласників, однак варто зазначити, що деякі словникові пояснення автору слід було краще адаптувати до словникового запасу 10-11-річної дитини, а деякі запитання слід було сформулювати конкретніше, щоб їхнє розуміння й формулювання відповіді не викликали труднощів у дітей.

Моя робота добре відображає затримки у формуванні навичок сучасних школярів, однак з належною увагою і ретельно підібраними методами ці навички цілком можна розвинути за допомогою літератури. Вірю, що як педагог, я прагну не лише передати знання, а й бути прикладом, допомагати учням у досягненні їхніх цілей. У цьому важливу роль відіграє саме комунікація. Аналіз творів, ототожнення із героями, рольові ігри, обговорення в малих групах сприяють тому, щоб учні не боялися висловлювати свої думки, погляди та позицію. Спільна дія вчителя і літератури не лише розвиває мовлення учнів, але й сприяє формуванню емпатії, соціальних зв'язків, формуючи таким чином більш цілісну, свідому особистість.

In my thesis, I researched the development of communication competence in the 5th grade of secondary school, based on the stories selected by the curriculum. I presented, among other things, the concept and characteristics of communication competence, its methods of development, and the factors influencing communication skills. The methods I used for the development of communication skills brought successful results in Grade 5 of the Bótrágy Secondary School.

Communication competence is especially important in a person's life, as it allows us to express our thoughts, opinions, wishes, and ourselves. As a teacher, I encounter situations daily that prove communication skills must be developed from early childhood. Communication plays a key role in all areas of life; therefore, it is worth improving this skill continuously.

In today's education and upbringing, great emphasis must be placed on developing various skills, as there are numerous factors affecting children's development. These include an inadequate school environment, family background, social context, and the presence of digital devices. Teachers play a significant role in creating a supportive school atmosphere where students' skills can develop. My research proves that with the right environment and tools, students can develop their abilities more easily.

Literature can be an excellent tool for developing communication. The 5th-grade curriculum and the related textbook questions can support the development of speaking skills. In my work, I used two types of tales—folk tales and literary tales. With the help of selected stories—The Rooster with the Diamond Halfpenny and Hans Christian Andersen's The Steadfast Tin Soldier—I aimed to develop children's communication competence through related questions and playful tasks. I started my research at the beginning of the second semester, during which I observed and worked on improving the students' skills, and by the end of the semester, I assessed the results through a questionnaire. The results clearly show that students' communication skills still require further attention and development. The number of lessons provided by the curriculum proved to be insufficient for fully developing communication skills during regular classes. Overall, the stories I used were well-

suitable to develop the communication skills of 5th graders. However, it is worth mentioning that in some vocabulary explanations, the author should have taken better account of a 10–11-year-old child's vocabulary level, and some questions could have been formulated more clearly so that understanding them and responding would not pose a challenge for the students.

My work reflects the delay in the skill development of today's school-aged children, but with proper attention and the right methods, these skills can indeed be improved through literature. I believe that as a teacher, my goal is not only to transmit knowledge but also to serve as a role model and support my students in achieving their goals. Communication plays a key role in this. Literary analysis, identification with characters, role-playing, and guided group discussions help students feel more confident in expressing their own thoughts, opinions, and standpoints. The combined impact of the teacher and literature not only enhances students' speaking abilities but also develops empathy and social relationships, contributing to the formation of a more complete and conscious personality.